

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1367168/3

בבית הדין הרבני האזורי ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב מאיר פרימן – אב"ד, הרב דוד בירדוגו, הרב יצחק רבינוביץ

התובעת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד ריקי אופק)

נגד

הנתבע: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד דוד רייכרט, ועו"ד יצחק סלומון)

הנדון: דיון באמצעות היוועדות חזותית

החלטה

הקדמה

בפני בית הדין בקשת האישה לקיום דיון הוכחות כתביעת הגירושין, באמצעות היוועדות חזותית. בתגובת הבעל התנגדות לבקשה. דייני בית הדין נחלקו במענה לבקשה, להלן דעות הדיינים:

דעת דין א'

רקע

הצדדים נישאו כדמו"י והינם תושבי ארצות הברית. האישה תבעה גירושין בישראל מכוח האמור בסעיף 4 ב 1(א) לחוק נישואין וגירושין, המעניק סמכות לבית הדין הרבני בישראל לדון כתביעת גירושין של יהודים בעולם, לאחר שהבעל סרב לדון עם האישה בבתי דין שבארצות הברית. הבעל הגיע לביקור בישראל ולבקשת האישה עיכב בית הדין את יציאתו מהארץ. כיום הבעל שוהה בישראל מכוח צו עיכוב היציאה והאישה שוהה בארצות הברית. התקיים דיון מקדמי, ונקבע מועד לדיון הוכחות. האישה הגישה בקשה שדיון ההוכחות יתקיים בהיוועדות חזותית, בשל הקושי שלה להגיע לדיון בישראל, בהיותה מטפלת בשני ילדים קטנים. הבעל מתנגד לבקשת האישה וטוען לחוסר יכולת לברור התביעה באמצעות ההיוועדות החזותית, מטיל ספק בקושי של האישה להגיע לדיון ומצטט מקורות בדבר החיוב לנוכחות בדיון.

דיון

לאחר העיון בעמדות הצדדים, מוצא בית הדין הצדקה לבקשת האישה, זאת בשל הצורך העולה מהנסיבות המתוארות בבקשה. לאישה קושי לעזוב שני ילדים קטנים בארצות הברית ולהגיע לישראל, לעזוב עבודה ולהוציא הוצאות עבור הנסיעה, כל זאת כאשר הבעל כפה עליה התדיינות רק בישראל, לאחר שסרב לדון עמה בבית דין בארה"ב.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בנוסף, בית הדין מתרשם שדרישת הבעל לנוכחות האישה בדיון אינה נובעת, בהכרח, מרדיפת עשיית הצדק. נראה שהבעל מנסה להקשות ולהציק לאישה רק בשל הסכסוך שביניהם, בעוד שהבעל מודע לכך שניתן לברר היטב את תביעת הגירושין, גם באמצעות ההיוועדות החזותית.

אמנם יש לברר האם קיימת חובת נוכחות של האישה בדיון וכיצד להתייחס לנוכחות וירטואלית שבהיוועדות החזותית.

נוכחות בעלי הדין בדיון

בהתאם לתקנה נ"ז לתקנות הדיון בבתי הדין בישראל, רשאי בית הדין להורות על קיום דיון שלא בנוכחות בעל דין, להלן לשון התקנה:

"במשך כל מהלך המשפט על בעלי-הדין להיות נוכחים גם אם יש להם מורשים, אלא אם כן החליט בית-הדין שאין צורך בנוכחותם או בנוכחות אחד מהם בכל מהלך המשפט או בחלק ממנו.

תקנות הדין מאפשרות דיון שלא בנוכחות בעל דין במקרים מסוימים, יש לברר מהם אותם מקרים בהם ניתן לוותר על נוכחות בעל הדין ולקבוע האם בנידון נדן, קיים צורך בנוכחות האישה בדיון.

נוכחות בעל דין בדיון נחוצה וחשובה לצורך ברור התביעה. אמנם אמצעים טכנולוגיים יכולים לאפשר לראות ולשמע את בעלי הדין גם בהיותם במרחק מבית הדין. ככל ונעשה שימוש מועיל באמצעים אלה ניתן להגדיר שמתקיימת נוכחות בעלי הדין בפני בית הדין כאשר ניתן לברר את טענות בעלי הדין באופן המועיל והנדרש. בדיונים אחרים בהם התקיימה היוועדות חזותית על גבי מסך גדול, בית הדין התרשם שקיימת יכולת ברור לטענות בצורה טובה ביותר.

נותר לברר האם בכל אופן קיימת דרישה לנוכחות ממשית של בעלי הדין בדיון. נבחן שתי סוגיות העוסקות במצבים בהם בעלי הדין אינם נוכחים בבית הדין, האחת כאשר בעלי הדין שולחים בכתב כתבי טענות לבית הדין, והשנייה כאשר שליח בית הדין שומע את הטענות ומעביר לבית הדין את הטענות. מסוגיות אלה נסיק לנידון דנן.

שליחת טענות בכתב

בבית יוסף חושן משפט סימן יג מובאת מחלוקת ראשונים בשאלה האם ניתן לשלוח טענות בכתב לבית הדין, ללא נוכחות בעלי הדין עצמם בבית הדין:

"כתב הריטב"א בפרק קמא דמכות (ו: ד"ה שלא) גבי הנהו לעוזאי יש אומרים דהוא הדין לטענות בעלי דינין דבעינן מפיהם ולא מפי כתבם (גיטין עא). אלא שסופרי הדיינין כותבים טענותיהם. וכן כתב בעל העיטור (אות ב בירורין א:): שאם אמר שיכתבו טענותיהם וישלחו לבית דין דמצי חבריה לעכב עליה ואף לזו הדעת אינו אלא בשולחים לבית דין אבל בנותנים כתבי טענותיהם לבית דין ואומרים שהם טוענים כמו שכתוב שם אין בכך כלום וכמו שנהגו דמפיהם קרינן ביה אבל דעת רבותינו שכיון שלא שנינו זה אלא בעדים בהם הקפיד הכתוב ולא בבעלי דינים והנהו לעוזאי עדים הוו ומיהו מה שכתב בעל העיטור אמת משום דבעינן ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' (דברים יט יז) ודרשינן (שבועות ל.) אשר להם הריב אלו בעלי דינים לפני ה' אלו הדיינים עכ"ל [עד כאן]."

לדעת הריטב"א וכן לדעת בעל העיטור, קיימת חובת נוכחות של בעלי הדין בדיון ולכן לא ניתן לשלוח לבית הדין טענות בכתב. בעוד שלדעת רבותיו של הריטב"א, ניתן לשלוח לבית הדין טענות בכתב ואין חובת נוכחות בבית הדין והצורך בנוכחות בדיון קיים רק בקבלת עדות שם נאמרה ההגבלה של: "מפיהם ולא מפי כתבם". המחלוקת נובעת מהבנת הסוגיה שבמסכת שבועות בדף ו עמוד ב' בעניין מתורגמן,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

במעשה של רבא עם "הנהו לעוזי", ונחלקו בשאלה מי היו אותם "לעוזות" שלא דיברו בשפתו של רבא, העדים או בעלי הדין.

בפסיקת ההלכה במחלוקת האמורה נפסק בשולחן ערוך חושן משפט סימן יג סעיף ו, כדלהלן:

"אם הוצרכו הדיינים לשאול דבר מבה"ד הגדול, כותבין ושולחין, וב"ד הגדול מודיעים להם דעתם והם דנין אותם, דליכא למימר שיפסקו בית דין הגדול עליהם את הדין, דהא בעינן שיהיו בעלי הדין עומדים לפני הדיינים."

הרי שלהלכה לא ניתן לדון מבלי שבעלי הדין יעמדו לפני הדיינים. אמנם דיינים ששמעו את בעלי הדין יכולים לערוך ברור הלכתי בכתב עם בית דין גדול, אך פסיקת ההלכה תהיה רק אם בעלי הדין עומדים לפני הדיינים.

כך גם נפסק בשולחן ערוך חושן משפט סימן י"ג סעיף ג':

"אין כופין את האדם שייתן טענותיו בכתב. ואין לדיין לקבל טענות בכתב, אלא ישמעו טענותיהם מפיהם ויצוו לסופר לכתבם."

נפסק שהדיין צריך לשמוע את הטענות מפי בעלי דין עצמם ולא מפי כתבם.

אולם קיימת הלכה אחרת, שנפסקה אף היא בשולחן ערוך, העומדת לכאורה בסתירה להלכות האמורות. שכן בשולחן ערוך חושן משפט סימן יח סעיף ו, נפסק:

"בית דין פוסקים בדיני ממונות שלא בפני בעל דין."

מקור דברי השולחן ערוך שניתן לפסוק שלא בפני בעל דין מדברי שו"ת הרשב"א חלק א' סימן אלף קי"ח, כדלהלן:

"בית דין פוסקין ואפילו שלא בפני בעל דין. ואף על פי שנחלקו בשלהי שור שנגח ארבעה וחמשה (דף מ"ה) שאין גומרין דין השור אלא בפניו. הני מילי בדינו של שור משום דכתיב (שמות כ"א) השור יסקל וגם בעליו יומת. כמיתת בעלים כך מיתת השור מה בעלים בפניו אף השור בפניו. אבל בממונא בעלמא מה איכפת לן הא כל זמן שמביא ראיה סותר את הדין. הילכך חותכין דינו היום ושומעין דבריו למחר אם מביא ראיות לסתור את הדין."

בישוב הסתירה בין ההלכות, נאמרו הסברים שונים. בספר מאירת עיניים (סמ"ע) בסימן יח ס"ק י"ג, נכתב:

"ונראה פשוט דהיינו דווקא כשכבר טענו שני בעלי דינים לפני הדיינים אזי קאמר דיכולין לומר הפסק דין לאחד מהן."

לדברי ספר מאירת עיניים, רק אם טענו בתחילה בפני הדיינים ניתן לסיים את פסק הדין שלא בנוכחות בעלי הדין. מכאן שההלכה שהתירה פסיקה שלא בנוכחות בעלי הדין עסקה רק בגמר הדין ולאחר שבתחילת ההליך שמעו הדיינים את בעלי הדין עצמם.

אמנם הב"ח בחושן משפט סימן יג ס"ק ח, דוחה את אפשרות התרוץ שהעלה הסמ"ע, ומוכיח מתשובת הרשב"א, מקור ההלכה, שההיתר לפסוק שלא בפני בעל דין נאמרה גם במקום בו בית הדין כלל לא שמע את בעלי הדין עצמם ובכל אופן נפסק שניתן לדון ללא שמיעת בעלי הדין. מכאן מחלק הב"ח בין מצב של לכתחילה לבין מצב של בדיעבד. לכתחילה יש צורך בנוכחות בעלי הדין בפני הדיינים, אך בדיעבד ניתן לדון שלא בנוכחותם. להלן דברי הב"ח האמורים:

"כתב נימוקי יוסף בפרק אחד דיני ממונות אהא דקאמר אם הוצרך לשאול דבר מבית דין הגדול כותבים ושולחים אותו [ואותו] בית דין מודיעים דעתם לאלו והם דנים אותם דליכא למימר שיפסקו אותו בית דין עליהם את הדין דהא בעינן שיהו הבעלי דינים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עומדים לפני הדיינים עכ"ל ומביאו ב"י (מחו' ט) וכן פסק בשלחן ערוך כאן (ס"ו) והוא סותר למה שכתב הרשב"א בתשובה סימן אלף קי"ח דבדיני ממונות פוסקים אף שלא בפני בעל דין ומביאו ב"י באורך לקמן בסימן י"ו (ס"א) וסימן כ' גם בסימן י"ט (מחו' א) מביאו בקוצר וכן פסק בשלחן ערוך סימן י"ח סעיף ו' והפוסקים נראים כסותרים זה את זה. ואין לחלק ולומר דהיכא דלא טענו כלל לפני אותו בית דין מודה הרשב"א למה שכתב נימוקי יוסף דאין פוסקים חדא דתשובת הרשב"א סובבת על (שהנתבע) [שהתובע] נתן זכותו לאחר דאחר לא טען לפני בית דין כלל ואפילו הכי פסק דפוסקים דינו שלא בפניו ועוד דהלא לפי הטעם דדווקא בדיני נפשות דגלי לן קרא (שמות כא כט) וגם בעליו יומת בעינן בפניו אבל לא בדיני ממונות אם כן אין לחלק.

ואפשר ליישב על פי מה שכתב הרשב"א גופיה לשם אם הוא במקום קרוב שולחים אליו וכו' הרי דלכתחילה בעינן שיהו בעלי דינים עומדים לפני הדיינים אלא דבמקום רחוק חשבינן ליה כדיעבד וחותכים את דינו דבדיני נפשות דווקא אפילו כדיעבד לא הוי דין אלא בפניו אבל לא בדיני ממונות והשתא ההיא דנימוקי יוסף איירי בלכתחילה דאפילו בדיני ממונות בעינן שיהו בעלי דינים עומדים לפניהם אבל כדיעבד חותכים את דינו וכ"כ בהגהות מיימוני פכ"א מהלכות סנהדרין (אות ב) דהא דבעינן שיעמדו בעלי דינים לפני הדיינים בשעת גמר דין אינו אלא בלכתחילה ומסיק וכן פוסק מורי רבינו בשם ריב"א והוא הדין אם דן בכתבו ששלח להם דכל הני ליתנהו אלא למצווה עכ"ל... דדווקא לכתחילה בעינן שיעמוד הבעל דין לפני הדיינים אבל דיעבד לית לן בה."

לדעת הב"ח, הדרישה לנוכחות בפני הדיינים הינה רק בגדר של לכתחילה, ולא מעכבת במקום הצורך. בעל קצות החושן הוכיח להלכה כדעת הב"ח מהסוגיה העוסקת בגבייה מקטן ומיכולת הגביה שלא בפני בעל דין. להלן מסקנת קצות החושן בסימן יג ס"ק א:

"... ולכן נראה מכל הלין כדברי הב"ח דלא בעינן בפניו אלא לכתחלה והיכא דאי אפשר כדיעבד דמי."

כדעת הב"ח נפסק גם באורים ותומים בסימן יג ס"ק טז (אורים):

"עומדים לפני הדיינים. עיין תומים (ס"ק ד) שהעליתי כדברי ב"ח (סעי' ח) דזהו לכתחילה, אבל באם אי אפשר פוסקין שלא בפני בע"ד בדיני ממונות, הן תחילת דין והן גמר דין..."

מכאן שבמקום הצורך, המגדיר את המצב כדיעבד, ניתן לקבל טענות בעלי דין בכתב, ללא נוכחותם. אם ניתן לקבל כתבי טענות ולדון שלא בנוכחות בעלי הדין, על אחת כמה וכמה שניתן לקבל דבריהם באמצעות היוועדות חזותית, בה איכות העברת הטענות גדולה בהרבה משליחת טענות בכתב.

אמנם הש"ך בסימן י"ג ס"ק ח' חלק על דברי הב"ח, ובחזון איש חושן משפט סימן ג סעיף קטן יא הכריע כדעת הש"ך כנגד דעת הב"ח, להלן דברי החזון איש:

"... ודברי הב"ח אינם מובנים... איך גומרין דינו שלא בפניו... אלא ודאי העיקר כהש"ך דאי אפשר להוציא דין על האדם קדם שטען לפניו ואם טען בפני ב"ד אחד אין ב"ד אחר זכאי לפסוק הדין עליו וא"צ כאן לדין אין גומרין דינו של אדם שלא בפניו אלא טיבו של כוח הדין בדיני ממונות אינו אלא אחר שישמעו ב"ד טענות שניהם שבדיני ממונות אין כל עדות מכרעת אלא לעומת הטענות שהרי אם ראו עדים שגזלו יתכן שלקח ממנו החפץ ולא רצה ליתנו ולכן חטף ממנו וכן בכל דבר אפשר שקדמו מאורע נעלם המשנה את כל הדין ובלא טענת הנתבע אין על מה לדון..."

וראה בתחומין כרך י עמוד 159 במאמרו של הרב פרופ' זאב לב זצ"ל במאמר בעניין "דיני ממונות במעמד צד אחד" המחזק את פסק החזון איש, שדחה את דעת הב"ח, וכך כתב:

"על כן נראה לי שאין לזוז מפסק הש"ך, שכן אי אפשר לעשות צדק בלי שמיעת שני בעלי דין, ובלי צדק אין משפט ואין פסק דין."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אלא שבהיוועדות חזותית ניתן אך לכתחילה לקיים את הדיון לכל הדעות. לא רק לדעת הב"ח, הקצות והתומים שפסקו כמותו, אלא גם לדעת הש"ך, הסמ"ע והחזון איש שפסק כש"ך. על כך ניתן ללמוד מהסבר ההלכה, שלכתחילה קיים איסור בכתיבת הטענות. הסבר האיסור מבואר בדברי הריב"ש המובאים בסמ"ע חושן משפט סימן יג ס"ק יב:

"והריב"ש [המובא בציונים אות י"א] נתן טעם לדבריו שם ז"ל... שיש לדיינים לשמוע הטענות מפיהן, דמתוך דבריהן ילמדו להבין מי הטוען האמת או שקר, ולא שיבוא בטענות סדורות מפי אחרים כאשר בודה מלבו ליפות טענות של שקר בתיקון הלשון, עכ"ל."

הריב"ש מבאר שבשמיעת הטענות מפי בעלי הדין לעיני בית הדין, יכול בית הדין ללמוד מי טוען אמת ומי משקר, בעוד שבכתיבת הטענות לא מתקיימת יכולת ברור האמת. שכן היכולת לברר את אמיתות הטענות מותנה בנוכחות בעלי הדין לנגד עיני הדיינים. הריב"ש נימק את הצורך בנוכחות פיזית ולא דרך כתיבה, רק מצד כלי הברור הקיים בנוכחות, ומכאן שכל שמתקיימת היכולת לחקור את בעלי הדין ולברר את האמת, שוב אין חסרון של העדר נוכחות ממשית, לא רק בדיעבד אלא אף לכתחילה. הסמ"ע שהביא את דברי הריב"ש, סובר, אם כן, שכל הצורך בנוכחות בעלי הדין בדיון הינו אך ורק לצורך ברור אמיתות הטענות, משעה שבהיוועדות החזותית ניתן לברר את אמיתות הטענות, גם הסמ"ע, יודה שניתן לדון שלא בנוכחות ממשית, למרות שהסמ"ע לא חילק כדעת הב"ח בין לכתחילה לדיעבד, כך ניתן לבאר גם בדעת הש"ך.

גם להסבר החזון איש שנימק את הצורך בנוכחות בדיון מצד עשיית הצדק, שכל כוח בית דין הינו בדיון בטענות שנשמעו בפניו, בהיוועדות חזותית יש יכולת לעשיית הצדק כאשר בית הדין שומע את הטענות.

בהיוועדות חזותית, המתקיימת באיכות גבוהה, ניתן לשמוע את הטענות ולראות את בעלי הדין, כך שמתקיים כלי הברור של "מי הטוען האמת או שקר", גם ניתן לעשות צדק כאשר הטענות נשמעות באופן וירטואלי בבית הדין. בכך מתקיימת למעשה גם הדרישה של נוכחות בעלי הדין בפני בית הדין, שהרי כל הצורך בנוכחות בעלי הדין הוא רק לצורך ברור הטענות ועשיית הצדק. משעה שקיים כלי לברור אמיתות הטענות ועשיית הצדק, שוב אין צורך בנוכחות ממשית. בהיוועדות החזותית מתקיימים הכלים הנחוצים לברור האמת ולעשיית הצדק ולכן ניתן לוותר על הנוכחות הממשית.

יובהר שהמקורות אותם מעלה ב"כ הבעל בתגובתו מתייחסים לגביית עדות, בעוד שחקירת בעלי דין בבית הדין הינה הליך של ברור טענות ולא של גביית עדויות. ביחס לטענות בעלי דין הוכח שנוכחות בעלי הדין לא מעכבת במקום הצורך, וכשיש יכולת לברר את הטענות באמצעים הטכנולוגיים, הדבר נחשב לנוכחות בדיון אף לכתחילה.

התייחסות לנידון דומה, המחזקת את האמור, נמצאת בספר "תשוקי חמד" על מסכת שבועות דף לעמוד א':

"האם אפשר לפסוק הדין כאשר הבי"ד רואים את הבעל דין דרך מעגל סגור?

שאלה: ראובן הדר בארץ ישראל, תבע את שמעון הדר בחו"ל לדין תורה. לשמעון אין אפשרות לבא לדין תורה, הגה ראובן רעיון, לשכור חברה לוויינית המתמחה בשידור חי על ידי מעגל סגור, ולשים מסך בבי"ד וגם מסך בחו"ל היכן ששמעון נמצא, וכך ינהלו את הדיון דרך מעגל סגור, האם על פי הדין, מותר לבי"ד לנהל את הדיון כן?

תשובה: לאור זאת נראה בענייננו שלכו"ע אפשר לעשות דיון דרך לוויין, לא מבעיא לשיטת הב"ח ודעימיה, שבדיעבד אין צריך לטעון בפני הבי"ד, נמצא שדין של ועמדו שני האנשים, הוא רק לכתחילה, וא"כ יתכן כשבי"ד רואים אותם בלוויין, כשר אף לכתחילה, ואף לשיטת הש"ך, לא גרע מכאשר שולחים כתב ידם לבי"ד, ובי"ד פוסקים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

על פיהם, והתם היינו טעמא שאין עושין כן, כדי שבי"ד יוכלו להבחין אם הוא משקר, וזאת אפשר להבחין גם על ידי לוויין, וצ"ע."

וראה עוד בספר "דברי בניהו" חלק יד סימן מב.

שמיעת טענות על ידי סופרי הדיינים

המקורות שהובאו עד כה עסקו בשליחת טענות בעלי הדין בכתב לבית הדין. קיימת אפשרות נוספת להעברת טענות בעלי הדין לבית הדין, באמצעות שליח בית הדין השומע את הטענות ומעביר לדיינים את הטענות ששמע.

במקרים בהם קיים צורך ניתן לעשות שימוש באפשרות, של שליחת טענות על ידי שליח בית הדין, שלא בנוכחות בית הדין. צורך כמו כבוד תלמיד חכם או צניעות של אישה יאפשר קבלת טענות באמצעות שליח בית הדין, שלא בנוכחות בעל הדין בבית הדין. כך נפסק בשלחן ערוך חושן משפט סימן קכ"ד סעיף א:

"ונשים יקרות שאין כבודן לבא לבית דין, משגרין להן סופרי הדיינים ויטענו בפניהם. וכיוצא בזה עושים לתלמיד חכם שתורתו אומנותו, וזילא ביה מלתא למיזל לבית דין ולערער בהדי ע"ה [=עם הארץ]."

ההלכה בעניין נשים יקרות נאמרה בכל מקום בו עולה צורך לקיים דיון שלא בנוכחות בעל הדין. כך עולה מדברי החזון איש חושן משפט סימן ד אות ד:

"ונראה דאם הנתבע חולה או שהוא טרוד בעסקיו ויהי' לו הפסד הרבה בביטול עסקו דינו כנשים יקרות דאין לן להפסיד ממונו של ישראל."

בהסבר ההלכה מבואר בדברי "חזון איש", חושן משפט סימן ד אות ב:

"...במי שתורתו אומנתו או נשים יקרות שמשגרין להן סופרי הדיינים וכותבין טענותיהן והטעם שעניין חיקור הדין אין לו גדר מיוחד אלא כפי יכולת הדיינים והלכך מקילין משום כבוד התורה ומשום כבוד בת מלך פנימה..."

אם במקום צורך ניתן להסתפק בשמיעת טענות על ידי סופרי הדיינים, על אחת כמה וכמה שניתן, במקום הצורך, לשמוע טענות בהיוועדות חזותית בה הדיינים שומעים מכלי ראשון ולא רק מפי סופר הדיינים.

אמנם ההלכה האמורה, נאמרה על נתבעים ולא על תובעים, אך בנסיבות דנן שהבעל לא צאית דינא ומסרב להופיע לבית דין בארה"ב, יש להחיל את ההלכה האמורה גם על האישה התובעת, בנסיבות בהן הוכח הצורך בדיון מרחוק. שכן עניין חיקור הדין הינו כפי יכולת הדיינים, כמבואר בדברי החזון איש. משכך קיימת בנידון דנן האפשרות של שליחת טענות באמצעות סופר הדיינים, הנוהגת במקום הצורך. הדבר מהווה מקור להיתר לקיים את הדיון בהיוועדות חזותית, שהרי יכולת ברור הטענות באמצעים הטכנולוגיים שבהיוועדות החזותית, הינה ברמה גבוהה ביותר וטובה בהרבה משליחת טענות באמצעות סופר הדיינים. ואם בנידון דנן היינו מתירים שליחת טענות על ידי סופרי הדיינים על אחת כמה וכמה שנתיר את הדיון בהיוועדות החזותית.

היחס לתביעת גירושין

המקורות שהובאו עד כה עוסקים בדיני ממונות. האם דיון בתביעת גירושין דומה לדיון בדיני ממונות? לכאורה יש מקום לחלק בין דיני ממונות לדיני גירושין, שכן לדיון בתביעת גירושין קיימת השלכה על שאלות חמורות באיסורי תורה של אשת איש ומזרות.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אלא שעילות הגירושין הינן טענות שבין בעל לאישה, ברור העובדות הקשורות לעילות הגירושין הינו ברור שבין בעלי הדין שהם בני הזוג. הברור נעשה לפי דרכי הברור המקובלות בבית הדין. אמנם לברור קיימת השלכה לשאלות של איסורים, אך קביעת ההלכה בשאלת האיסורים מסתמכת על ברור המציאות. קביעת המציאות תהיה בהתאם לברור האמת ביחס לטענות הנשמעות. ברור המציאות נעשה בדרכי הברור הרגילות של בית הדין לברור אמיתת הטענות. והרי גם בדיני ממונות קיים איסור של "לא תגזול", אלא שבאמצעות דרכי הברור של בית הדין, נקבעת ההתייחסות לאיסור הגזל. כך גם בהשלכות לדיני איסור אשת איש וממזרות, האיסור תלוי במציאות, המציאות מתבררת בבית הדין, לפי דרכי הברור המותרות והנהוגות בבית הדין לברור האמת שבטענות בעלי הדין.

כך לדוגמה, כשבעל דין מודה בקיום עילת גירושין, נראה בהודאתו משום הודאת בעל דין המחייבת בגירושין, כמו בדיני ממונות בהם ההודאה מחייבת. לא יאמר הכלל האמור באיסורים, "שאינן אדם משים עצמו רשע". ראה על כך דעת הרוב בבית הדין בנתניה בפד"ר י"ד עמוד 300.

ההסבר לכך הוא, שדיון בשאלה אם מתקיימת עילת גירושין, הוא דיון שבין שני בעלי הדין, ובית הדין צריך לברר את העובדות ביחס לשאלה מי צודק בעובדות. כדי לקבוע מי צודק, נעזר בית הדין בכללים הנהוגים בבית הדין לברור מחלוקות שבין בעלי דין ביחס לעובדות. כשם שהודאה מועילה בממון היא גם תועיל בין בני זוג בתביעת גירושין. כאשר בעל דין מודה בקיום עילת גירושין, הוא למעשה מודה לטענת בן זוגו, ביחס לעובדות.

כשם שהודאת בעל דין מועילה בתביעת גירושין, לברור הטענות שבין בני הזוג, כך גם דרכי ברור העובדות, המקובלות בבית הדין, יועילו לברור העובדות הנחוצות להכרעה בתביעת הגירושין.

מאחר וברור באמצעות היוועדות חזותית נחשב לדרך ברור מקובלת בבית הדין, הרי שגם בתביעת גירושין ניתן לעשות בה שימוש.

אכן מצאנו הבדל בין רמת הברור הנחוצה בדיני ממונות לרמת הברור הנחוצה בדיני נפשות. אלא שברור עילת גירושין הינה כדיני ממונות, לעניין כלי הברור של בית הדין. כך לעניין "דרישה וחקירה", קיים הבדל בין דיני ממונות לדיני נפשות ומעשים בכל יום בבתי הדין שלברור תביעת גירושין דין כמו דיני ממונות ולא כדיני נפשות, והדברים ארוכים ואין כאן מקומם.

על האמור יש להוסיף, שלתביעת גירושין יש עדיפות על דיני ממונות, שכן בתביעת גירושין במקום שברורה לבית הדין המציאות, ניתן לפסוק את הדין גם ללא כל הליך של התדיינות בבית הדין. כאשר לבית הדין ברורה ההלכה, שבעל חייב לתת גט לאישה, אין צורך בקיום דיונים במעמד הצדדים. על כך דן בארוכה הרה"ג אוריאל לביא שליט"א בספרו "עטרת דבורה" חלק ג' סימן פז, בעניין פסיקת גירושין בלא התייצבותו לדיון של הבעל, שם מובאות דעות הפוסקים בנידון ולאחר מכן נכתב:

"...על כן בהכרח שתשובות הרשב"ש, המבי"ט, משפטים ישרים ונופת צופים, מתאימות לפסק דינם של מהר"ם פדוואה ורבי יהודה מילר, ומהם אנו למדים שהיות שהדבר נוגע לכפיית הבעל בגירושין עקב עיגון האישה בעזיבתו אותה, די בכך שלבית הדין התברר בדרך שאין בה ספק, שהבעל עזב אותה ומעגן אותה. בנסיבות אלו הבעל אינו יכול לטעון כנגד בית הדין שעליהם להימנע מפסיקת דין לכפיית הגט בכך שלא ניתן לקיים דיון משפטי במתכונת של "שמוע בין אחיכם".

הרי שבתביעת גירושין, כאשר הנתונים מתבררים לבית הדין, אין צורך בדיון במעמד הצדדים. בהיוועדות החזותית קיימת עדיפות על האמור, שהרי יתקיים דיון וירטואלי ובדיון בית הדין יוכל לבחון האם יתבררו נתונים היכולים להוות את הבסיס לפסיקת הדין בתביעת הגירושין. ככל וימצאו הרי שיתברר שאין צורך בנוכחות הצדדים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

היחס למקרים אחרים

אחד הדיינים העלה חשש להיווצרות תקדים לקיום דיונים מרחוק כדבר שבשגרה, גם במקום בו לא קיים צורך בדבר. נענה שכל מקרה צריך להיבחן לגופו, ואין לדיין אלא מה שעניו רואות. לא ניתן לנהוג שלא לפי הדין במקום אחד, רק בשל החשש של עיוות דין במקום אחר.

בנידון דנן שורת הדין מחייבת להיזקק לטענת האישה, שכן אל לנו לשכוח שמדובר בבעל שלא צאית דינא שהתחמק מלדון בשני בתי דין בארה"ב, כמפורט בהחלטת ההרכב הקודם ובהחלטת בית הדין הגדול, בעניין סמכות בית הדין. לא יתכן שהבעל המונע מהאישה דיון בבית דין שבמקום מגורם, יקשה על האישה לעזוב את ילדיה ואת עבודתה ויאלץ אותה להוציא מנה על גבי מנה ולהגיע אחריו למקום בו מתאפשר הדיון, כאשר האמצעים הטכנולוגיים מאפשרים את חקר האמת בצורה הנאותה והמספיקה. על כן על פי דין יש להתחשב באישה ואל לנו לגזור עליה גזרה מפני חששות למקומות אחרים, שהרי במקום שלא תהיה הצדקה לכך, לא יהיה צורך להיזקק למתן היתר לדיון מרחוק.

חשש שקר

אחד הדיינים העלה חשש, שמא בדיון ימצאו ליד האישה אנשים שילמדו את האישה לטעון. מדובר בחשש רחוק היכול להיבחן על ידי בית הדין. בית הדין יכול להבחין אם אדם מדבר באוטנטיות או שהוא מדקלם או מודרך, במיוחד אם האישה תוצג לעיני בית הדין על גבי מסך גדול, כך שבית הדין יראה אותה בגדול יותר מאשר בדיון שבנוכחות האישה. כמו כן בית הדין יבקש מהאישה במהלך הדיון לצלם את כל סביבות החדר בו היא תשהה, באמצעות העמדת מצלמה נוספת, כך שבית הדין יוכל לראות את כל החדר בו תשהה האישה בדיון. בנוסף יאסר על האישה לקבל כל תדרוך או עזרה במהלך הדיון.

על מנת להשקיט את חששותיו של הבעל, הבעל רשאי להגיש בקשה להעמדת נציגה מטעמו ליד האישה בשעת הדיון, שתוודא שהאישה שוהה לבדה ולא מסתייעת באחרים. ככל ותוגש בקשה שכזו, ייעתר בית הדין לבקשה. לחילופין, האישה רשאית להודיע שתהיה נוכחת בשעת ההיוועדות החזותית בפני בית דין מוכר בארצות הברית.

פסק דין של בית הדין באשקלון

בפסק דין שניתן בבית הדין באשקלון ביום ג' באייר התשפ"ב (04/05/2022), בתיק 1268530/3, (פורסם במאגרים משפטיים), נחלקו הדיינים בשאלה דומה, שם הוכרע בדעת הרוב להצריך את נוכחות האישה בדיון. אמנם שם כבר התקיימו דיונים בזום ורק בטרם מתן הכרעה סופית בתביעת הגירושין עלתה, לדעת הרוב, הדרישה לקיום דיון נוסף בנוכחות האישה. בנידון דנן עדיין אנו לא עומדים בפני פסק דין סופי ויתכן ובהמשך ההליך האישה תופיע בבית הדין, לפי הצורך. בדיון בהיוועדות החזותית נוכל לבחון האם מתבררת ההלכה או שיש צורך בחקר נוסף המצריך את נוכחות האישה. בנוסף נימוקי דעת הרוב באותו פסק דין מתבססים על שני נימוקים מרכזיים, האחד בעניין חובת בית הדין להשוות בין בעלי הדין והשני בעניין איסור הופעת מורשה בתביעת גירושין. ביחס להשוואת בעלי הדין, בנידון דנן האיש לא הגיש בקשה להופיע בהיוועדות חזותית, ככל ויגיש בקשה ובית הדין לא ייעתר לבקשתו יהיה מקום לדון בשאלת השוואת בעלי הדין. ביחס לשאלת מינוי מורשה בתביעת גירושין, אין מקום לדיון בנידון דנן, שהרי באמצעות ההיוועדות החזותית בית הדין ישמע ויראה את האישה עצמה בדיון, גם ללא הופעת באת כוחה, ומעשים בכל יום בבתי הדין שמורשה מלווה את המתדיינים בתביעת גירושין.

מסקנה

מהאמור עולה שיש להיעתר לבקשת האישה לקיום הדיון הקרוב בהיוועדות חזותית, בכפוף לכך שהאישה תדאג להתקין בבית הדין במועד הדיון, את הציוד הנדרש להיוועדות חזותית ברמת איכות גבוהה על מנת

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שלא תפגע יכולת חקירת בעלי הדין וברור התביעה. על האישה לדאוג לכך שבדיון יוצג בבית הדין מסך גדול מאד, דרכו יוכלו בית הדין, הבעל וב"כ הבעל, לראות ולשמוע את האישה. כמו כן האישה תוכל לראות ולשמוע את כל המתרחש בבית הדין, לצורך כך האישה תתקין בבית הדין שתי מצלמות, האחת שתופנה לדיונים והשנייה תופנה לבעל ולב"כ הבעל. כך שניתן יהיה לקיים קשר עיין בדיבור עם האישה. כמו כן בעת הדיון האישה תשהה לבדה ותתקין שתי מצלמות במקום שהותה, כך שבית הדין יוכל לראות את כל החדר בו היא שוהה. בדיון יאסר על האישה לקבל כל תדרוך או עזרה מכל גורם. אישור בקשת האישה יהיה, בכפוף לאמור. על האישה לדאוג להפעלת האמצעים הנדרשים בבית הדין.

ההיתר מתייחס לדיון הקרוב, ככל ויהיה צורך בדיונים נוספים, יבחן בית הדין מחדש את ההחלטה לגבי המשך ההליך, בהתאם לתוצאות הדיון.

הבעל רשאי להגיש בקשה להעמדת נציגה מטעמו ליד האישה בשעת הדיון, שתוודא שהאישה שוהה לבדה ולא מסתייעת באחרים. ככל ותוגש בקשה שכזו, ייעתר בית הדין לבקשה. לחילופין, האישה רשאית להודיע שתהיה נוכחת בשעת ההיוועדות החזותית בפני בית דין מוכר בארצות הברית.

בקשת הבעל להעמדת מתורגמן, מתקבלת בחלקה. הבעל רשאי להביא מתורגמן לדיון, אולם האחריות להבאת המתורגמן ולמימון שכרו תחול על הבעל, זאת בהתאם להוראות המזכירות.

הרב מאיר פרימן – אב"ד

דעת דיין ב'

לפע"ד אין מקום להיענות לבקשת האישה ק"ו כשהאב מתנגד נמרצות ונימוקיו עמו מפורטים בבקשתו ומתקבלים על הדעת. תקדים כזה עלול לפתוח פרצה גדולה ולעודד תעשיית עדויות מרחוק והתפתחות שיטות פעולה לסילוף האמת וההתרשמות הבלתי אמצעית, כגון שימוש בבינה מלאכותית ושימוש בעו"ד או יועץ שיעמוד מחוץ לטווח הראיה של המסך וילחש תשובות לאישה או יעביר לה פתקים מחוץ לראדאר וכו'. לפיכך על האישה להופיע לדיון בעצמה.

נימוקי דעה ב' בהרחבה ותשובה לדעה א'

בפנינו בקשת האישה בכתב לאפשר לה שלא להופיע פיזית לדיון חרף ההסכמה מהדיון הקודם שהיא תופיע לדיון מארה"ב. הבעל וב"כ מתנגדים לבקשה ודורשים הופעה של האישה, תוך שדוחים את טענותיה שקשה לה לבוא בגלל העבודה שלה וסידור הילדים, שהרי כשרוצה לבוא לחגים היא מסתדרת, וא"כ לא יתכן שלדיון שהיא יזמה תוך שמעכבת את הבעל בארץ זמן רב היא לא תופיע אליו פיזית. ב"כ הבעל אמר בדיון הקודם שהוא מהדור הקודם וצריך הופעת בעל הדין כדי לקרוא את שפת הגוף שלו וכו'. יצוין כי גם [אב] ביה"ד הסכים עם צד הבעל בסוף הדיון וקבע "ניתן החלטה. מניסיון הדיון של היום יש קושי שהאישה לא כאן שחוינו בדיון". גם ב"כ האישה אמרה "אני אגיד לה והיא תבוא". ו[אב] ביה"ד נעל את הדיון באמירתו: "הבקשה שלך התקבלה. היא תבוא. הדיון הסתיים".

ראיתי מה שכתב בדעה א', שהעלה להיענות לבקשת האישה, ואסכם נימוקיו בקצרה:

א. אם נוכחות הצדדים נחוצה לשם בירור העובדות, האמצעים הטכנולוגיים של וועידה חזותית מאפשרים בירור כזה.

ב. בהלכה מצאנו שבדיעבד אין צורך בהופעת בעלי דין אלא די בשליחת טענותיהם בכתב לביה"ד, כמ"ש הב"ח (חו"מ סי' י"ג סק"ה), ונדוננו הוא כ'דיעבד'. בוועידה חזותית יודה הב"ח שגם לכתחילה ניתן לשמו את בעלי הדין ללא הופעה פיזית, זאת ע"פ דברי הריב"ש (הבי"ד סמ"ע סי' י"ג סקי"ב) שהצורך לשמוע את בעלי הדין הוא לשם בירור האמת, ובוועידה חזותית מתבררת האמת אפילו יותר טוב מנוכחות בעלי הדין פיזית (כך עולה ממה שכתב

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בסוף הקטע "חשש שקר". והביא לדבריו ראייה מספר חשוקי חמד (שבועות ל.) ודברי בניהו (חלק י"ד סי' מב).

ג. מצאנו בהלכה (ח"מ סי' קכד) פטור מהופעת בעלי דין בביה"ד כגון "נשים יקרות" או תלמידי חכמים, שמפני כבודם ביה"ד שולחים לביתם שני סופרי דיינים והם כותבים את טענותיהם ומביאים אותן לביה"ד וביה"ד דן ע"פ הטענות שנכתבו ע"י הסופרים. א"כ לנדוננו ג"כ יש ללמוד מקל וחומר לפטור את האישה מלהופיע לדיון ולהסתפק בוועידה חזותית העדיפה על כתיבת הטענות ע"י הסופרים. וציין לחזו"א (ח"מ סי' ד אות ב) שכתב שכיון שחיקור הדין הוא כפי יכולת הדיינים לכן מקילין משום כבוד התורה וכו'.

ד. ואף שאופציה זו של נשים יקרות וכו' ניתנה רק לנתבע/ת, וכאן האישה היא התובעת, אעפ"כ יש להיענות לבקשתה מכיוון שבעל זה לא ציית דינא בארה"ב וגרם לאישה לתבוע אותו כאן ועל כן אין להצריכה להפסיד כסף (נסיעות ימי עבודה ושמרטפית) כשהוא היה הגורם שתבע אותו כאן, ועל כן זו יכולת הדיינים לחקור, ושוב הסתמך על החזו"א הנ"ל.

ה. אף שהמקורות הנ"ל כוחם יפה רק לדיני ממונות, וכאן עסקינן בעיקר בתביעת גירושין היכולה לגרום לכפייה בגט שהיא כדיני נפשות שהרי יש לזה השלכה לעניין אשת איש ומזרות אם עושה שלא כדין מחמת חסרון ברור מספיק אם נניח שבירור בוועידה חזותית אינו מספיק, מ"מ דרך הבירור שווה בין לדיני ממונות ובין לדיני נפשות. וציין לפד"ר (כרך י"ד עמ' 300), וקבע "שבירור עילת הגירושין הינה כדיני ממונות לעניין כלי הבירור של בית הדין".

ו. אין לחשוש שהיענות לאי הופעה תיצור תקדים שיגרום לתכנון רמאות במקרים אחרים ע"י וועידה חזותית, כי "לא ניתן לנהוג שלא לפי הדין במקום אחד רק בשל חשש של עיוות דין במקום אחר... שהרי במקום שלא תהיה הצדקה לכך, לא יהיה צורך להיזקק למתן היתר לדיון מרחוק".

ז. אין לחשוש שבוועידה חזותית האישה תודרך באופן שביה"ד לא יוכל לבדוק זאת "כי הוא חשש רחוק וביה"ד יכול להתרשם אם היא מודרכת ובמיוחד אם היא נראית על מסך גדול שביה"ד יראה אותה בגדול יותר מאשר בנוכחות האישה, כמו כן ביה"ד יבקש מהאישה במהלך הדיון לצלם את כל סביבות החדר ויאסר על האישה לקבל תדרוך במהלך הדיון".

ח. ההיתר מתייחס לדיון הקרוב בלבד ולשאר הדיונים יחליט בה"ד בהמשך, ומותנה בכך שהאישה תדאג שיהיה מסך גדול.

ט. בקשת הבעל למתורגמן מתקבלת חלקית באופן שרשאי להביא מתורגמן אך על חשבוננו.

עכת"ד דעה א'.

ונבוא על סדר דבריו על ראשון ראשון:

א. מה שכתב "אם נוכחות הצדדים נחוצה לשם בירור העובדות, האמצעים הטכנולוגיים של וועידה חזותית מאפשרים בירור כזה".

לפע"ד אין הדברים נכונים ולא מספיקים מכמה סיבות:

א) אין ולא יכול להיות בירור אמיתי כמו נוכחות בעלי הדין פיזית, שביה"ד שולט בנאמר ובנעשה בין כותלי ביה"ד "אין לְזָרִים אֶתוֹ" (ע"פ משלי ה יז), כולי האי ואולי, משא"כ בוועידה"ז אין לדיינים אפילו מקצת מהידע בחידושים הטכנולוגיים הקיימים והמתחדשים כל יום בכדי להחליט שהבירור נעשה באופן מיטבי ללא חשש רמאות ותדרוך. והדברים קל וחומר ממ"ש מרן בש"ע (ח"מ סי' יז ס"ד) וז"ל: אם

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

(התובעים רבים) והנתבע אומר: אני חפץ שישבו אוהבי וקרובי אצלי כשאני טוען עמכם כדי שלא יסתתמו טענותי, כי אתם הרבים, הדין עמו. עכ"ל. ומקור הדין במרדכי מסכת שבועות פרק שבועת העדות (רמז תשס"א) וז"ל:

אחד לבוש איצטלא וכו' נשאל לרבינו מאיר אם שמעון הנתבע אומר אני חפץ שישבו אוהבי וקרובי אצלי כשאני טוען עמכם כדי שלא יסתתמו טענותי כי אתם הרבים או דלמא מצו השותפין לומר לא נגלה טענותינו בפני קרוביך דלמא מרמזו לך רמוזי בקריצותיהו לטעון והשיב דאף השותפים אין לישיב שמה אלא אותו שטוען דווקא דודאי טענתיה [דשמעון] טענה שמסתתמים טענותיו כי שנים או ג' יודעים להערים ולמצוא טענות יותר מן האחד ואיכא למיחש דלמא מרמזי ליה רמוזי ואסתתמי טענתיה כדפרישית דדמיה עליה כי אריא ארבא וכי מותר לו לאדם להרביץ אריה בב"ד כדי שיראהו הנתבע וירא מפניו ויסתתמו טענותיו ולא גרע מאחד לבוש איצטלא וא' לבוש סמרטוט שאומרים לו לבוש כמותו או הלבישו כמותך וכן שליפו פוזמקייכי ואתו לדינא וחכמי התלמוד לא יכלו לכתוב כל הדברים הגורמים לסתום הטענות של בעלי דינין אלא כתבו קצת ותן לחכם ויחכם עוד ועוד שאומר בהדיא שמסתתמין טענותיו בכך הלכך השותפין יבררו להם א' מהם לטעון בשביל כולם או יטעון כל אחד לעצמו זה אחר זה וגם שמעון לא ייקח אוהביו אצלו מהאי טעמא דפרישית. עכ"ל.

מבואר שחששו של הנתבע הוא שקרובי התובע ירמזו לתובע טענות נוספות וידריכו אותו. וקיבל רבינו מאיר [מרוטנבורג] טענתו. והדברים קל וחומר, ומה כשכל בעלי הדין נמצאים מול עיניהם הפקוחות של דייני ביה"ד, חש מהר"ם מרוטנבורג שמא בכל זאת יצליח אחד מקרובי התובע לרמזו לו טענות, ועכ"פ חש שישתתמו טענות הנתבע משום זה אף אם אלו חששות רחוקות, קל וחומר בוועידה חזותית שאין לדיינים כל שליטה על הנעשה מאחורי הקלעים, שוודאי הוא שיש להתחשב בחששותיו של הנתבע וטענותיו כי מסתתמים טענותיו ושלא יוכל לברר ולהוציא האמת לאור כאשר בהיות התובעת בתוך אולם ביה"ד.

(ב) נכונה טענת ב"כ הבעל שאת שפת הגוף לא ניתן לחוש ע"ג מסך יהיה גדול ככל שיהיה.

(ג) צד המבקש שלו"ב מתקפחת זכותו לאפשר לו קשר ישיר עם הצד השני כנהוג בביה"ד שהצד המבקש שלו"ב מנסה לדבר באופן פרטי עם הצד המבקש גירושין כדי לשכנע אותו, ופעמים שיחה כזו מצליחה להביא לשלו"ב.

(ד) כשצד אחד מופיע בביה"ד פיזית וצד אחד לא מופיע פיזית, יש בכך פגיעה בעיקרון ההלכתי של השוואת בעלי הדין, כי הצד הנמצא בביה"ד - אימת הדין והדיין עליו יותר מהצד שאינו מופיע פיזית ומסתתמות טענותיו בנקל מאימת המעמד, ואילו הצד השני הנמצא בסלון ביתו באזור הנוחות שלו, קל לו לומר את אשר על לבו ואפילו לבדות דברים מבלי לחשוש מאימת אוירת ביה"ד.

ב. מה שהביא מהב"ח

הנה דברי הב"ח אינם מוסכמים, והרי הש"ך (סי' י"ג סק"ח) כתב שדבריו אינם נכונים¹. וא"כ מאי חזית לסמוך על הב"ח יותר מהש"ך, ובעל דעה א' עצמו כתב בפסק דין מלפני מספר שבועות שהש"ך הוא

¹ הנה הש"ך והסמ"ע והחזו"א כתבו שלא כדברי הב"ח, ויש להסביר דבריהם ז"ל מדוע מיאנו בחידוש הב"ח שחילק בין לכתחילה ודיעבד גם בתחילת דין.

והנה ז"ל הב"ח (חושן משפט סימן יג):

כתב נמוקי יוסף בפרק אחד דיני ממונות אהא דקאמר אם הוצרך לשאול דבר מבית דין הגדול כותבים ושולחים אותו [ואותו] בית דין מודיעים דעתם לאלו והם דנים אותם דליכא למימר שיפסקו אותו בית דין עליהם את הדין דהא בעינן שיהו הבעלי דינים עומדים לפני הדיינים עכ"ל ומביאו ב"י (מחו' ט) וכן פסק בשלחן ערוך כאן (ס"ו) והוא סותר למה שכתב הרשב"א בתשובה סימן אלף קי"ח דבדיני ממונות פוסקים אף שלא בפני בעל דין ומביאו ב"י באורך לקמן בסימן י"ו (ס"א) וסימן כ' גם בסימן

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

י"ט (מחור' א) מביאו בקוצר וכן פסק בשלחן ערוך סימן י"ח סעיף ו' והפסקים נראים כסותרים זה את זה.

ואין לחלק ולומר דהיכא דלא טענו כלל לפני אותו בית דין מודה הרשב"א למה שכתב נמוקי יוסף דאין פוסקים חדא דתשובת הרשב"א סובבת על (שהנתבע) [שהתובע] נתן זכותו לאחר דאיתו אחר לא טען לפני בית דין כלל ואפילו הכי פסק דפוסקים דינו שלא בפניו ועוד דהלא לפי הטעם דדווקא בדיני נפשות דגלי לן קרא (שמות כא כט) וגם בעליו יומת בעינן בפניו אבל לא בדיני ממונות אם כן אין לחלק:

ואפשר ליישב על פי מה שכתב הרשב"א גופיה לשם אם הוא במקום קרוב שולחים אליו וכו' הרי דלכתחילה בעינן שיהו בעלי דינים עומדים לפני הדיינים אלא במקום רחוק חשבינן ליה כדיעבד וחותכים את דינו בדריני נפשות דווקא אפילו כדיעבד לא הוי דין אלא בפניו אבל לא בדיני ממונות והשתא הדין דנמוקי יוסף איירי בלכתחילה דאפילו בדיני ממונות בעינן שיהו בעלי דינים עומדים לפנייהם אבל כדיעבד חותכים את דינו וכו' בהגהות מיימוני פכ"א מהלכות סנהדרין (אות ב) דהא דבעינן שיעמדו בעלי דינים לפני הדיינים בשעת גמר דין אינו אלא בלכתחילה ומסיק וכן פוסק מורי רבינו בשם ריב"א והוא הדין אם דן בכתבו ששלח להם דכל הני ליתנהו אלא למצוה עכ"ל ובריש סימן י"ז (ס"ב) נתבאר בארוכה בסייעתא דשמיא עיין שם. והכי מוכחא נמי מסקנא דתלמודא סוף פרק החובל (ב"ק צ ב) דאברייא דתני שור המועד שהמית והזיק דנין אותו דיני ממונות [וחוזרין] ודנין אותו דיני נפשות קדמוהו ודנוהו דיני נפשות אין חוזרין ודנין אותו דיני ממונות וקאמר תלמודא הכא במאי עסקינן דקבלו סהדי על נגיחות וברחו בעליו הילכך כי לא דנוהו דיני נפשות דיינינן ליה דיני ממונות בלא בעלים ומשתלם מרדיא דמשהין את השור לחרישה לשכירות ומשלם לניזק ואחר כך דינוהו דיני נפשות אבל קדמו ודנוהו ליסקל לא מענינן בדיניה לשהוייה לרדיא אלמא היכא דקבלו סהדי בפניו וברח פוסקין את הדין בדיני ממונות שלא בפניו דווקא לכתחילה בעינן שיעמוד הבעל דין לפני הדיינים אבל כדיעבד לית לן בה. עכ"ל הב"ח.

סיכום דבריו ז"ל:

הקשה על מרן הש"ע שסותר דבריו, שהרי בסי' י"ג פסק כדעת הנימו"ג שבידה"ג אינם יכולים לפסוק כיון שלא שמעו את בעלי הדין ורק יכולים לשלוח דעתם לביה"ד ששמעו את הצדדים והם יפסקו, ואילו בסי' י"ח פסק מרן כד' הרשב"א שבדיני ממונות פוסקים אף שלא בפני בעל דין. ושעל כרחק לומר שהרשב"א חולק על הנימו"ג, [כך שאין מקום ליישב שגם הרשב"א מיירי ששמעו את בעלי הדין תחילה ורק את פסק הדין נותנים שלא בפניהם], שהרי בנדון הרשב"א מוכח שהדיינים לא שמעו את בעל הדין כלל, דהיינו אותו שהתובע נתן לו את זכותו לא שמעו אותו הדיינים ואעפ"כ פסק הרשב"א שפוסקים דינו שלא בפניו. ועוד שכיון שהרשב"א נתן טעם לדבר דווקא בדיני נפשות גלי לן קרא שפוסקים הדין בפני בעל דין דווקא א"כ בד"מ א"צ כלל לשמוע את טענות בעל הדין בעצמו.

וכתב ליישב שאין סתירה בדברי מרן הש"ע, לפי שגם הרשב"א שכתב שפוסקים הדין שלא בפני בעלי הדין, כוונתו לעניין דיעבד, אבל לכתחילה צריך דווקא בפני בעלי הדין, ובסי' י"ג מיירי בלכתחילה, ובסי' י"ג מיירי לעניין דיעבד. והראיה מהרשב"א עצמו שחילק בין אם בעל הדין החדש שבא במקום הראשון שהקנה לו זכותו נמצא במקום קרוב, כי אז ממתנינים לו לפסוק בפניו, ואם הוא במקום רחוק זה נחשב כדיעבד ואין ממתנינים לו. הרי שחילק הרשב"א בין לכתחילה לבין דיעבד. והביא ראיות מהגמ"י ומהגמ"י בב"ק (צ:).

עכת"ד.

והנה ז"ל שו"ת הרשב"א (חלק א סימן אלף קיח) שבפנינו:

בית דין פוסקין ואפילו שלא בפני בעל דין. ואף על פי שנחלקו בשלהי שור שנגח ארבעה וחמשה (דף מ"ה) שאין גומרין דין השור אלא בפניו. הני מילי בדיני של שור משום דכתיב (שמות כ"א) השור יסקל וגם בעליו יומת. כמיתת בעלים כך מיתת השור מה בעלים בפניו אף השור בפניו. אבל בממונא בעלמא מה איכפת לן הא כל זמן שמביא ראיה סותר את הדין. הילכך חותכין דינו היום ושומעין דבריו למחר אם מביא ראיות לסתור את הדין. עכ"ל.

ונראה שבפני הב"ח הייתה גרסה אחרת בשו"ת הרשב"א, שלפי הגי' שלפנינו דברי הרשב"א פשוטים ואין מהם קושיא כלל על הנמו"י, שהרשב"א מדבר במה שנקרא בזמננו "הקראת פסק הדין" שא"צ שתהיה בפני בעלי הדין בדיני ממונות, שהרי אם יערער על זה ויביא ראיות לסתור יוכל לסתור הדין, ולעולם מיירי כשהטענות ומענות היו בפני שני בעלי הדין ולא מפי כתבם. ואילו הנימו"י מדבר שבדה"ג לא יוכלו לפסוק הדין בלי ששמעו כלל את בעלי הדין, ומיירי שבדה"ג אפילו לא שלחו את טענות בעלי הדין לבדה"ג אלא רק שאלו מה יהיה הדין בשאלה כזו באופן סתמי, כגון שנעלמה מהם הלכה מסוימת, ובדה"ג משייבים להם את ההלכה העקרונית, והם מפעילים אותה בהתאם לטענות ששמעו מבעלי הדין.

וזוהו שכתב בש"ע (סי' י"ג ס"ו) "אם הוצרכו הדיינים לשאול דבר מבה"ד הגדול, כותבין ושולחין, וב"ד הגדול מודיעים להם דעתם", שהשמעות הפשוטה היא ששואלים דבר הלכה, או מה שיקול דעתם של בדה"ג במצב נתון שכזה. ובדה"ג משייבים שאם המצב הוא כדבריכם, הדין יהיה כו"כ, אבל מי המחליט מה המצב, זהו ביה"ד הקטן ע"פ הטענות שהם שמעו. גם היום מעשים בכל יום שדיינים צעירים שנמלכים בדיינים ותיקים או בגדולי ישראל ומספרים להם שבא לפנייהם דין כו"כ

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ומתלבטים כיצד לנתח את הדין ולאיוזה הלכה הוא שייך, ונהנים עצה ותושיה, מפעילים את ההלכות שחידשו להם הרבנים הגדולים והוותיקים על המקרה שבא לפנייהם. והדבר ברור שכך הביין את ד' הרשב"א מרן הש"ע שהרי הביא דבריו רק בסימן י"ח ס"ו ולא בסי' י"ג, שהרי הש"ע כתב את סימני הש"ע לפי סדר הדין מתחילתו ועד סופו, ולכן בסי' י"ג עוסק בשלב המוקדם של בחירת הדיינים ושמיעת הטענות כעולה מכל הסעיפים שם ואכמ"ל, ואילו בסי' י"ח כבר עוסק במתן פסק הדין, וכזו היא כותרת הסימן: "כיצד נושאים ונותנים בדבר, ושהולכים אחר הרוב", הרי שכבר סיימו לשמוע את הטענות, וכבר נז' בטענותיהם ומכריעים את הדין וע"ז פסק שם בסע' ו' "ביה"ד פוסקים בדיני ממונות שלא בפני בעל דין" וא"כ קושיית הב"ח מעיקרא ליתא לגרסתו. ועוד שלגרסת הב"ח נזכר ברשב"א "אם הוא במקום קרוב שולחים אליו", וזה אינו ברשב"א שלפנינו. גם מ"ש שתשו' הרשב"א "סובבת על (שהנתבע) [שהתובע] נתן זכותו לאחר דאותו אחר לא טען לפני בית דין כלל", ג"ז ליתא בפנינו.

לפ"ז החילוק בין לכתחילה לבדיעבד שחידש הב"ח אינו מוכרח לד' הרשב"א ולמרן הש"ע (שפסק את דברי הרשב"א בסי' י"ח דווקא, במקום שעוסק בהלכות גמר הדין).

שוב מצאתי בב"י (ח"מ סי' טז סוף ס"א) שהביא את דברי הרשב"א שעליהם כיוון הב"ח אך אינם בתשו' (אלף קי"ח) כמ"ש הב"ח אלא בח"ב (סי' קצב) וז"ל הרשב"א שם:

על נתבע שקבעו לו זמן להביא ראיותיו ועבר הזמן ולא הביא וכשרצו בית דין לפסוק הדין טען שנתן זכותו ללוי ואין לפסוק הדין שלא בפניו מסתברא שכל זמן שלוי במקום קרוב שולחין לו אם בא וטען והביא ראיה מיד שומעין לו ואם לא בא או שבא ואמר תנו לי זמן שאביא אין שומעין לו דלא עדיף מגברא דאתי מחמתיה ואף על גב דבפרק שור שנגח (ב"ק מה). אמרינן דאין פוסקין דינו של שור אלא בפניו התם גזירת הכתוב הוא אבל בממונא דעלמא מה איכפת לן הא כל זמן שמביא ראיה סותר הדין עכ"ל:

[וכתב עוד (שם, ובה"א סימן תתצט) על בית דין שקבעו זמן לשני בעלי דינים לכתוב טענותיהם ולהשיב ואחד מהם לא השיב לזמן הקבוע אין לבית דין כוח לקבוע זמן שלא יוכל לחזור ולטען שאפילו במתפיש זכותיה בבית דין אמרו (נדרים כז). דלא מהני אלא אם כן קנו ממנו בבית דין חשוב. עכ"ל. והעתקתי דבריו אלו אף שאינם נוגעים לענייננו בשביל לזכור הוראתו זאת כי שכית בביה"ד להזדקק לה].

עכ"ל הב"י.

לפי זה יש לפרש שהש"ך והסמ"ע הבינו שפירוש דברי הרשב"א אינו כפי שכתב הב"ח, אלא ס"ל שיש לחלק בין שלב שמיעת הטענות שבזה לכו"ע צריך לשמוע את בעלי הדין ומעכב אף בדיעבד, ובזה איירי בסי' י"ג, ובין גמר הדין ומתן פסק הדין שלכו"ע א"צ בפני בעל דין אפילו לכתחילה.

ועוד נלפע"ד להוסיף דאעיקרא הרשב"א התם מיירי שהיה חשש שאותו בעל הדין שהקנה זכותו לאחר מנסה לדחות את בעל דינו ולהרויח זמן, לכן פסק שרק אם לוי נמצא במקום קרוב שומעים לו, ולא מדין לכתחילה כמ"ש הב"ח, אלא שבזה מתברר מיד אם רצונו להרויח זמן או לא, ועל כן אם בא מקבל הזכות ואמר תנו לי זמן אין שומעים לו, דלא עדיף וכו' דהיינו שיש לחשוש שעשו קנוניא לדחות הזמן ע"י שכביכול נתן זכותו ללוי כדי שיטען לוי תנו לי זמן ובה"ד ייעתר לו יותר בנקל, כי חדש הוא ולא היה סיפק בידו להביא הראיות, קמ"ל שאין מאריכים לו הזמן דלא עדיף הוא מגברא דאתי מחמתיה. תדע שכך פשט דברי הרשב"א, לפי שדבר הלמד מעניינו הוא דבכך מיירי הרשב"א ושעכ"פ כך הביין דבריו מרן הב"י, שהרי גם לעיל מינה מיירי הב"י בחשש זה בדין בעל דין אלם וכו' שרוצה להרויח זמן עיין שם, ובעצם, כל הסימן הנ"ל בש"ע (ח"מ סי' ט"ז) דן בכך, כפי שמעידה כותרתו: "כמה זמן נותנים להביא ראיה".

גם מה שהביא הב"ח מהגמ"י לא זכיתי להביין, דהא הגמ"י כתב להדיא "בשעת גמר דין" הוא שאינו אלא לכתחילה. אבל בשלב שמיעת הטענות לא שמענו שהגמ"י יאמר שהוא רק לכתחילה. [אגב: בהגמ"י שלפנינו ליתא ל"בשעת גמר דין"]. ועכ"פ מלשון הרשב"א מוכח שגם לכתחילה יכולים לפסוק הדין כלומר להקריא את פסק הדין שלא בפני בעלי הדין, שהרי כתב "פוסקים" וברור שהוא לשון של לכתחילה. וזיל בתר טעמא שכתב הרשב"א שבניגוד לד"נ שאת הנעשה אין להשיב ולכן חובה לפסוק הדין בגמר הדין בפני בעל הדין שאם ירצה לטעון לפני שיקיימו בו את פס"ד יוכל לטעון, הרי בד"מ הנעשה יש להשיב ואם יערער על פסק הדין שנפסק שלא בפניו ישמעו אותו אחרי זה. וכדבריו פסק הש"ע בסי' י"ח. וגם מה שהמשיך בהגמ"י הנ"ל "וכן פוסק מורי רבינו בשם ריב"א והוא הדין אם דן בכתבו ששלח להם דכל הני ליתנהו אלא למצוה עכ"ל", ג"כ מיירי בגמר דין, ש"דן בכתבו ששלח להם" דהיינו שהדיין שלח להם את פסק הדין בכתב ידו, ולא הקריא אותו בפני בעלי הדין. ובאמת שבלשון הגמ"י שלפנינו איתא להדיא "בכתבו ששלח להם את הפסק דכל הני ליתנהו אלא למצוה" ואין מכאן כל ראיה שבדיעבד שלא עמדו בעלי הדין בפניו בזמן הטענות, יהיה הדין כשר.

גם הראיה שהביא הב"ח מהא דב"ק (צ): דקאמר "הכא במאי עסקינן דקבלו סהדי על נגיחות וברחו בעליו הילכך כי לא דנוהו דיני נפשות דיינינן ליה דיני ממונות בלא בעלים ומשתלם מרדיא דמשהין את השור לחרישה לשכירות ומשלם לניקח ואחר כך דינהו דיני נפשות אבל קדמו ודנוהו ליסקל לא מענינן בדיניה לשהוייה לרדיא", ולמד הב"ח מזה "אלמא היכא דקבלו סהדי בפניו וברח פוסקין את הדין בדיני ממונות שלא בפניו דדווקא לכתחילה בעינן שיעמוד הבעל דין לפני הדיינים אבל דיעבד לית לן בה", עכ"ל. דבריו לא זכיתי להביין, דלכאורה אין מכאן הוכחה לנ"ד, ואדרבה יש מזה הוכחה שלא כדבריו ז"ל, דהתם כבר קיבלו סהדי על נגיחות וגמרו את דינו ורק אח"כ ברחו בעליו, כמ"ש בשטמ"ק שם (בשם הראב"ד) וז"ל: דקביל סהדי פירוש דקביל סהדי דיני נפשות ולדיני ממונות וקדמו ודנוהו דיני נפשות וגמרו דינו בפניו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וברח וכיון דליתיה לבעלים דינא הוא דלישתלים מרידיא וכיון דדנוהו דיני נפשות לא משהינן ליה לרידיא דלא מענינן ליה לדיניה דכמיתת הבעלים כך מיתת השור אף לעינוי הדין אבל אם לא קדמו ודנוהו דיני נפשות דנין אותו דיני ממונות הואיל וקבילו סהדי באפיה ומשהינן ליה לרידיא והדר דיינינן ליה דיני נפשות כי אתא מריה. עכ"ל. הרי שאדרבה משם מוכח שגם לענין ממונות צריך לקבל סהדי באפיה ולגמור דינו בפניו, דבהכי מיירי התם שרק אח"ז ברח. וכ"כ גם בחי' ריא"ז ובשיטות קמאי כדברי השטמ"ק. עיין שם. ועי' מ"ש הרמב"ם (נזקי ממון יא ז) ובנו"כ ובאבן האזל שם.

ועוד, שמה שכתב הב"ח ליישב בתי' השני לא מובן, שהרי עדיין תקשי מדוע נאמר שבד"מ בעינן לפניו לכתחילה אם גזה"כ היא רק על ד"נ? ומנין יצא לו להרשב"א שלכתחילה צריך לשמוע בעלי הדין בפניהם? ולמה שפירשנו דברי הרשב"א אתי שפיר. ומה שתירץ הב"ח בתירוץ הראשון, כבר דחה דבריו הש"ך עיי"ש. ופשוט.

קצות החושן

והנה גם בקצות החושן (סימן יג סעיף ו סק"א בד"ה דהא בעינן) הצדיק את שיטת הב"ח וז"ל שם [והערוטנו משולבות בסוגריים בצבע כחול]:

ולקמן סוף סימן י"ח פסק בדיני ממונות פוסקין שלא בפני בעל דין. ולכן מחלק בסמ"ע (שם סקי"ג) דהתם כבר טענו לפניו וכבר עמדו לפני הדיינים. ובב"ח (סעיף ח') הקשה לפי טעמא דהרשב"א (שור"ת ח"א סי' אלף קי"ח) דלא גלי קרא רק בדיני נפשות לא בדיני ממונות א"כ אין לחלק אלא בין דיעבד ולכתחילה. ובש"ך (סק"ח) העלה כדברי הסמ"ע דאין חילוק בין דיני נפשות לדיני ממונות לגמר דין כלל וע"ש.

וקשה לי משקלא וטריא בערכין (כב, א) בטעמא דאין נזקקין לנכסי יתומים קטנים דחד אמר משום צורי וחד אמר משום שובר, ואי נימא בדיני ממונות אין פוסקין שלא בפניו [אפילו בדיעבד כשלא שמעו הטענות בפניהם כד' הש"ך] א"כ תיפוק ליה משום דקטן בפניו כשלא בפניו, כדאמרינן (ב"ק קיב, א) לענין מקבלין עדים בפני הקטן כיון דהוי כמו שלא בפניו לא הוי קבלה, א"כ הוא הדין מהאי טעמא אין פוסקין עליהן. ואף על גב דשם מיירי משטר דנעשה כבר כמי שנחקרה עדותן, [דהיינו שנחשב כמי שכבר טען האב בפניהם ונמצא חייב], היינו כיון דמן התורה נעשה כמי שנחקרה אין צריך תו חקירת עדות, אבל לענין הפסק לעולם צריך בין בשטר בין בעל פה [זה לא הבנתי שהרי לרשב"א פשוט שהפסק בד"מ לכתחילה שלא בפני בעל דין מהטעם שכתב שזה לא בלתי הפיך, והכא נמי כשיגדלו היתומים יוכלו לטעון]. וכן בפרק הכותב (כתובות פח, א) מבואר דנפרעין מבע"ח שלא בפניו, ואיך יהיה הפסק שלא בפניו [גם זה לא מובן שהמונח "נפרעין" משמע שכבר היה שמיעת טו"מ ועכשיו נפרעין שהוא ביצוע פסק הדין ולהרשב"א לכתחילה פוסקין את פסק הדין שלא בפניו ומאי קושיא]. וכן מהא דכתבו הפוסקים דבתוך זמנו נפרעין אפילו מנכסי קטנים ועיין בשו"ע סימן קי" (סעיף א'), ונהי דלא חיישינן לפרעון על כל פנים פסק מיהא צריך ואין פוסקין שלא בפניו [ג"ז לא מובן דהתם נמי בשטר והוי כנחקרה עדותן בפני בעל דין בבית הדין ונשאר רק פסק הדין שלכתחילה מהני שלא בפני בעל דין להרשב"א]. ולכן נראה מכל הלין כדברי הב"ח דלא בעינן בפניו אלא לכתחילה והיכא דאי אפשר כדיעבד דמי. עכ"ל.

חזו"א

ועיין חזו"א (ח"מ סי' ג' סי"א) מה שהקשה על הב"ח ועל קצוה"ח והצדיק את הש"ך ואכמ"ל.

אגב נביא מה שהקשה בשער משפט (סימן קכד ס"ק ב) על הר"י מיגאש וז"ל:

[ב] משגרים להן סופרי הדיינים ויטענו לפניהם. ולענין גמר דין דהיינו איש פלוני אתה זכאי או חייב יכולים לגמור שלא בפניהם וישלחו להן הפסק דין כמבואר בסוף סי' י"ח דבית דין פוסקים בדיני ממונות שלא בפני בעל דין, ואפילו לכתחילה בלא נשים יקרות נמי דינא הכי כמו שכתב הש"ך בסוף סי' י"ג (סק"ח). ובאמת לפ"ז יש לסתור הוכחת רבינו יוסף הלוי (שבועות ל, א ד"ה מתני') שהובא בהרא"ש (סי' ב') ור"ן ר"פ שבועת העדות (יג, ב מדפה"ר ד"ה גמ') שהוכיח דין זה דנשים יקרות לא מזלזלינן בהן לבוא לבית דין אלא משגרים להן סופרים הדיינים מהא דאמרינן התם (ל, א) תניא אידך ועמדו שני האנשים בעדים הכתוב מדבר אתה אומר בעדים או אינו אלא בבעלי דין אמרת וכי אנשים באין לדין ונשים אין באין לדין ואם נפשך לומר נאמר כאן שני וכו', והוכיח מזה הר"י הלוי דנשים יקרות דאית להו דינא לא מזלזלינן בהו לבא לבית דין אלא משדרינן להו ע"י שליח בית דין. ולפי מה שכתבתי אין ראייה מכאן דהא קי"ל דהא דבעלי דין בעמידה אינו אלא בשעת גמר דין אבל בשעת משא ומתן אם רצו להושיב את שניהן מושיבין, וא"כ לפי דס"ד השתא דהקרא דועמדו שני האנשים מיירי בבעלי דין א"כ מיירי בשעת גמר דין דווקא, וכ"כ התוס' שם (ל, ב) ד"ה הכל מודים, וא"כ נקט קרא שפיר ועמדו שני אנשים דנשים יקרות אין דרכן להיות בבית דין בשעת משא ומתן של הדיינים וגמר דין דפוסקים שלא בפני בעלי דין כמו שכתבתי, ואתי שפיר. עכ"ל. [ולפום ריהטא נלפע"ד שאולי יש ליישב שהכתוב מיירי גם בדיני נפשות. ועוחל"מ].

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הפוסק האחרון שהלכה כמותו. ומה שהתומים הסכים עם הב"ח מכוח ההלכה שבסימן קכ"ד, לקמן (אות ג) נשיב על כך בס"ד כי שם מקומו. וכאן לא שייך לומר שהאישה תטען קים לי כהב"ח, כי כאן התביעה אינה על הוצאת ממון מהאישה, אלא על רצונה להתגרש, וכיון שהיא התובעת, אדרבה הבעל הנתבע מצי לטעון קים לי כהש"ך הסובר שצריכה להופיע לדיונים וגם בדיעבד לא מהני.

ומה שהביא בדעה א' ראייה מהריב"ש, כבר כתבנו שאין להכחיש שבמציאות בוועידה חזותית ניתן לזייף ולסלף וא"כ לא יצאנו ידי חובת הריב"ש. וצא ולמד מה המציאות. עכ"פ לפע"ד ברור שלא ניתן הדבר להיאמר שאין חשש זיוף בוועידה חזותית. והרי גם בדעה א' עצמו כתב שיתכן זיוף אלא שהוא חשש רחוק, ומה נענה לבעל הטוען שהוא חושש פן יהיה מהמיעוט שבעל דינו יזייף בוועידה החזותית, וזכותו המלאה להיות בטוח שנעשה עמו משפט צדק מתחילה ועד סוף. [ומה שהוא לא היה ציית דינא בחו"ל, יבואר להלן שאין מקום להחמיר עמו משום כך].

ומה שהביא בדעה א' ראייה מספר חשוקי חמד ומשו"ת דברי בניהו, הנה בחשוקי חמד אחר כל מה שכתב סיים בצ"ע והרואה יראה שלא היה בטוח שלא ניתן לזייף ולכן נשאר בצ"ע. גם לגופו של עניין יש להעיר על דבריו אלא שאכמ"ל. מלבד זאת הוא דן באופן שהתובע שדינו ללכת אחר הנתבע בחו"ל הוא זה שהגה את רעיון הוועידה החזותית, והנתבע הסכים לזה, ובכהאי גוונא שאלה מעיקרא ליתא וכדברי הסמ"ע (בסי' י"ג ס"ק ט"ו) וז"ל (על מ"ש הרמ"א: מיהו אם ב' בעלי דינים רוצים לטעון בכתב הרשות בידם), "דכיון דנתרצו ואין חוששין לנפשם שהאחד יסדר טענתו מפי הסופר ויבדה מלבו כנ"ל, שוב אין לב"ד לחשוש שהרי מחלו זה לזה". עכ"ל.

גם בשו"ת דברי בניהו דן באופן ששניהם מסכימים. ואילו בנ"ד הבעל וב"כ מתנגדים נמרצות. ומדברי הרמ"א הנ"ל יש ללמוד לנ"ד שאם צד אחד אינו מסכים, לא ניתן לכוף את הצד השני. וכך הם דברי בעל העיטור שהובאו בדברי הריטב"א שאליהם ציין בדעה א' וז"ל: שאם אמר שיכתבו טענותיהם וישלחו לבית דין דמצי חברה לעכב עליה. עכ"ל.

ג. מה שנפסק בסי' קכ"ד שנשים יקרות ות"ח שולחים להם סופרי ביה"ד לכתוב טענותיהם, אין משם ראייה לנדוננו, דהתם משום עשה דכבוד תורה דווקא נגעו בה, וגם הר"י מיגאש דנקט נשים יקרות דווקא, כוונתו משום כבוד תורה של בעליהן, שאם לא כן, מדוע נקט נשים יקרות, והלא מהפסוק שממנו למד את דין נשים יקרות היה לו לפסוק כך לכל הנשים משום "כל" כבודה בת מלך פנימה? ועוד שהוקשה לו מדביתהו דרב הונא שבאה לדין, ותירץ שהיא רצתה לבא ולטעון בעצמה, והרי בש"ס מצאנו מעשים שגם נשים רגילות באו לביה"ד, כגון בסוכה (לא). שבאה לביה"ד בפני רב נחמן ותבעה לפרק סוכה שנבנתה מעצים שגזלו ממנה וכו'. אלא ודאי רק לנשים יקרות מפני כבוד תורת בעליהן פסק כן וכגון דביתהו דרב הונא, ונראה שהר"י מיגאש כל "כבודה" דייק, ואין כבוד אלא תורה.

וסהדא רבה התומים עצמו שהביא ראייה לדברי הב"ח הנ"ל מדין נשים יקרות, [שבדיעבד ניתן לשמוע טענות ולפסוק שלא בפני בעל דין שהרי הקילו בנשים יקרות, ואילו גם בדיעבד היה אסור לדרון ולפסוק שלא בפני בעלי הדין, איך התירו בנשים יקרות וכו'], הוא עצמו כתב בסימן קכ"ד (סק"א) וז"ל:

עיי' סמ"ע (סק"א) דכתב דתובע מותר [למנות מורשה]... דבתובע יכול להקנות לו בהרשאה והוי כבעל דבר, דהא זוקק עדים לקרבן שבועה על תביעתו, אבל בנתבע אי אפשר למצוא הרשאה. אמנם בקבליה עליו, דעת הסמ"ע לעיל סימן י"ז (סקי"ד) והש"ך פה בס"ק א', דמותר... והנה הרב בעל כנסת הגדולה (הגב"י אות א) הביא בשם משפטי שמואל (סי' קכ"א), דאפילו יתפייס התובע אין שומעין, דאיסורא מבלי לשמוע מפי מתורגמין ולדרון עליהם. ודברי סמ"ע עיקר, דאם לא כן הך דכהן גדול דאמרין (ירושלמי סנהדרין פ"ב ה"א) ימנה אנטלר, קשיא [ע]ליה. ומה שכתב הר"ן (שבועות יג ב) לתרץ משום יקרא דכהן גדול, קשה, וכי בשביל כבודו נעביד איסורא ח"ו, אין חולקים כבוד וכו'. אבל לפי הנ"ל דבקבלהו עליה מותר, אם כן ודאי התובע מרוצה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דלא יעמוד הכהן גדול בעצמו, דכבודו מוטל על כל, וקדשתו כתיב (ויקרא כא ח), ואם כן ודאי מוחל ואנן כייפינן ליה למחול, והוי קבליה עליה ושרי. עכ"ל.

הרי שלא ניתן ללמוד מדין נשים יקרות ותלמידי חכמים לשאר אנשים אלא במקום שקיבל התובע עליו שיוכל הנתבע למנות מורשה, שהרי אפילו ככהן גדול הקשה התומים וכי בשביל כבודו נעביד איסורא, ורק משום שמוטל על בעל דינו של כהן גדול לכבדו מדין וקדשתו, לכן תלינן דודאי הוא מוחל, ואם לאו אנו כופים אותו למחול. א"כ בנדוננו שאין כל חובה מדין נשים יקרות, ולא מדין עשה דכבוד תורה, והבעל דורש שתבוא עמו לדין ואינו מוחל על זה, חובתה לבא גם לסברת התומים. אלא שלפי זה דברי התומים בסי' י"ג שהביא ראהי לב"ח מדין נשים יקרות דמהני בדיעבד גם בלי נוכחות בעלי הדין, צ"ע, דהא כאן כתב שאפילו ככהן גדול רק בקיבל עליו מהני וק"ו לת"ח ונשים יקרות דבעינן שקיבל עליו, וצריך לומר שגם בסי' י"ג כוונתו שבקיבל עליו הוא דמהני בדיעבד, ולא אוסרים גם בדיעבד משום שלא תהא סנהד' שומעת מפי המתורגמן, אלא כיון שעכ"פ הסכים וקיבל עליו בעל דינו, מהני בדיעבד. ולפ"ז יוצא שגם להב"ח לא מהני בדיעבד אלא כשיש הסכמה של שני בעלי הדין. וא"כ בנ"ד שאין הסכמה, לא מהני אפי' בדיעבד גם להב"ח.

ראהי נוספת שלא נאמר דין נשים יקרות אלא במקום עשה דכבוד תורה, שהרי כך עולה גם מדברי הפוס' בטור חו"מ (סוף סימן צ"ו), שמה שהתירו הגאונים שלא להזמין נשים צנועות ביותר לדין הוא רק בנשים צנועות מאוד שאין דרכן כלל לצאת מביתן אם לא מצאו רגלים לדבר שיש ממש בדברי התובע משום תקנת הצניעות לכלל. וז"ל הטור שם:

ויש מנהג כשמזמינין אשת איש בודקין בשכיניה אם היא רגילה לשאת וליתן עם אנשים מזמינים אותה אלא שמצניעים אותה לפי כבודה שלא תתגנה ואם אינה רגילה בכך אלא צנועה ויושבת בביתה שואלין לתובע על מה תובעה ושואלין אותו איך נתת ממונך לאשת איש ושוקלין הדברים בליבם אם יראו רגלים לדבר מזמינין אותה ואם לא יראו פנים לדבר אין מזמינין אותה כי תואנה הוא מבקש ולא באשת איש לבד עושיין כן אלא גם לבתולה היושבת בבית אביה שאין דרכה לצאת ולבא עושיין כן. עכ"ל הטור.

הרי שרק בדבר שיש בו תקנה גדולה וכוללת לצניעות הנשים, שחששו פן אינשי דלא מעלי הרוצים לתת עיניהם בנשים ימצאו תואנה להזמין אותן לדין, בזה הוא שתיקנו שלא תבא לביה"ד. הא לאה"כ לא תוכל שלא לבא לביה"ד ולהסתפק בלשלוח טענותיה, אף אם היא צנועה ביותר אם עכ"פ דרכה לשאת ולתת עם אנשים, ומכאן ראהי שלא נאמר דין נשים יקרות אלא לנשות ת"ח. ולאידך גיסא אם הן צנועות ביותר שאין להן מו"מ עם אנשים, ונראה כי התובע תואנה מבקש, דוחים את תביעתו על הסף ואין מזמינים אותה כלל לדין. וכיו"ב כתב הפרישה שם (ס"ק כ"ד) וז"ל: שאינה יושבת תמיד בבית אלא רגילה לילך בין האנשים לישא וליתן עמהם אז אין גנאי לה לילך גם כן לפני הדיינים וצריכה לילך. עכ"ל.

ודברי הב"ח שם (סי' צ"ו ס"ק כ"ד) מפורשים אף יותר וז"ל:

ומ"ש ויש מנהג וכו' עד שואלין לתובע וכו'. כתוב בתשובת הגאון הנזכר ואף על פי שאמרו חז"ל שמוע בין אחיכם אזהרה לדיין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבוא בעל דין חברו ואולם בעבור מדה זו שיש בה תקנה גדולה עושים, כן כתב בספר בדק הבית.

הרי שלא ניתן לחרוג מסדרי הדין אלא בדבר שיש בו תקנה גדולה או בעשה דכבוד תורה עדיף. וכ"כ הסמ"ע (קכד סק"ד) דדווקא בהני שתורתן אומנותן אמרו דראוי לחוש על כבודן ולעשות בהן תיקון שלא לילך בעצמן לערער עם עמי הארץ. והביאו התומים (אורים סק"ד).

גם מהא דיבמות (ק.) יש להוכיח כן, דאיתא התם:

אמר רבא: מרישא כי הוו אתו גברא ואתתא לדינא קמאי, הוה שרינא תיגרא דגברא ברישא, אמינא דמיחייב במצות, כיון דשמענא להא, שרינא תיגרא דאתתא ברישא, מ"ט? משום זילותא.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ואם איתא שלכל אישה שקשה לה לבא לביה"ד מתירים לשמוע טענותיה ע"י סופרי ביה"ד כדין נשים יקרות, א"כ מדוע שרי לה רבא תיגרא ברישא משום זילותא, היה לו לשלוח לה סופרים לביתה לשמוע טענותיה, ולמה תעקוף את תורם של גברי שבאו לבית הדין לפניה, אלא ודאי לא תיקנו אלא בנשים יקרות מפני כבוד התורה. ולכן נשים רגילות לא מצאו להן תקנה אלא להקדים אותן משום זילותא.

והנה גם בנשים יקרות ממש כתב הסמ"ע [והסכים הש"ך (סק"ג) לדבריו], ש"אם ירצה התובע, הולך עם סופרי בית הדין, ותתבייש מלטעון שקר בפני התובע". ובנ"ד שהתובע אינו בפניה ממש אלא רק רואה אותו בוועידה חזותית, שמא אינה בושה, ועכ"פ אינה בושה כל כך.

בר מן דין יעוין בש"ך (סי' קכד סק"ד) שכתב וז"ל:

לפי מה שנתבאר ביו"ד ריש סי' רמ"ג דתורתו אומנותו היינו אם יש לו אומנות או משא ומתן להתפרנס ולא להעשיר ובכל שעה שהוא פנוי מעסקיו חוזר על ד"ת ולומד קשה על מה שנוהגין עכשיו שמחייבים לבוא ת"ח לדין וצ"ל דכמו שנתבאר שם דלעניין מס תלוי במנהג ה"ה בזה.

לפ"ז כשל עוזר ונפל עוזר, שבזמננו המנהג שגם ת"ח ונשים יקרות באות לדין, וקל וחומר מי שאינו בכלל זה שאין לו פטור מלבוא בעצמו לביה"ד ודיו לבא מן הדין להיות כנדון. והרי אם אברך צעיר שתורתו אומנותו ויעידו עליו מאה עדים שלא ימיש מאהלה של תורה, יבקש לשלוח לו סופרים הביתה לכתוב טענותיו ומענותיו בגלל ביטול תורתו או קשיים אחרים שיש לו כגון אלו שמנתה האישה בנדוננו, פשוט שלא ישמעו לו מחמת המנהג [אא"כ הוא מגדולי הדור ממש], וא"כ ק"ו לנ"ד כאמור.

לאור האמור, גם כוונת החזו"א שכתב שכיון שחיקור הדין הוא כפי יכולת הדיינים הלכך מקילין משום כבוד התורה ומשום כל כבודה וכו', על כרחך כוונתו כמ"ש לעיל בשם התומים, שרק משום דהאי עשה והאי עשה ועשה דכבוד תורה עדיף, לכן עשו תקנה לקבל טענותיהם ע"י סופרי ביה"ד, שכל העולם חייבים בכבוד התורה, משא"כ לסיבה אחרת, כמו בנדוננו שהוא רק עניין של נוחות כנגד מצות שמיעת בעלי הדין בבית הדין ממש, קמה וגם ניצבה טענת התומים מקל וחומר, "וכי בשביל כבודו נעביד איסורא ח"ו, אין חולקים כבוד וכו'".

ומ"ש בדעה א' (כמייל) שהחזו"א עצמו כתב (סי' ד אות ד) וז"ל:

"ונראה דאם הנתבע חולה או שהוא טרוד בעסקיו ויהי' לו הפסד הרבה בביטול עסקו דינו כנשים יקרות דאין לן להפסיד ממונו של ישראל".

הנה מבואר שם בדברי החזו"א לכל אורך הסימן הנ"ל, שרק בנתבע שהקילו בו יותר מהתובע, כתב קולא זו, שהרי לעיל מינה כתב החזו"א לחלק בין דבר שהוא מעיקר הדין לבין דבר שהוא רק מצד גדר חיקור דין, וכתב וז"ל:

"ואילו בתובע שאינו יכול לבוא לב"ד לא יועיל שישגרו לו סופרי הדיינים דסוף סוף אינם רק שלוחים והתובע צריך הרשאה דווקא, מ"מ בנתבע דמהני שליח בעיקר הדין אלא משום חיקור הדין לאמתו מזקינין ל"י לנתבע לבוא לב"ד בעצמו מיקלינין בסופרי הדיינים משום כבוד התורה."

ועל כן כתב "ונראה דאם 'הנתבע' חולה" וכו', הנתבע דייקא. ובנ"ד המדובר בתובעת.

בר מן דין, יש עוד לדון בדברי החזו"א ע"פ מ"ש לעיל מדברי הסמ"ע והתומים ועוד, בסי' קכ"ד, שמדבריהם יוצא שלא אמרו אלא בת"ח ונשים יקרות דהיינו משום כבוד תורה בלבד, הא לאו הכי אפילו לכהן גדול לא היו מקילים, ושגם ככהן גדול היינו משום שהתובע מוחל מפני כבודו וכו'. גם עיקר חילוקו של החזו"א בין עיקר הדין לחיקור הדין צ"ע שהרי הרי"ף [שנפסק להלכה בש"ע כמ"ש החזו"א עצמו שם] שכתב שאין הנתבע יכול למנות מורשה הביא מקור לזה מדינא דגמרא שלא תהא סנהדרין שומעת מפי המתורגמן, וא"כ זהו מעיקר הדין, ורק לכה"ג התירו בירוש' מדין וקדשתו. וגם על זה תמה בתומים הנו'

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לעיל "וכי מפני כבודו נעביד איסורא? אין חולקין כבוד" וכו', ולא התקרה דעתו אלא בכך שהתובע מוחל ומחייבים אותו למחול משום עשה דקודשתו שגובר על עשה דצדק צדק תרדוף, וכמ"ש כעין זה בכתובות (קה). האי עשה והאי עשה דכבוד תורה עדיף, והטעם משום שאם ח"ו נחלש כבוד התורה עלולים להתבטל גופי תורה רבים וענפיהם, ולא רק דין צדק צדק תרדוף.

ונראה דהתומים לא ס"ל כהחזו"א שרק 'הקילו' בכה"ג ובת"ח משום שהוא רק מגדרי חיקור הדין וחיקור הדין הוא כפי יכולת הדיינים, כי מה חסרון יכולת יש לדיינים להזמין ת"ח לדין כדי לקיים פסוק דצדק צדק תרדוף? אלא ס"ל להתומים שאדרבה החמירו בעשה דכבוד תורה שהוא עדיף על עשה דצדק צדק תרדוף וכמו שסבר רב ענן בכתובות שם, וגם אליהו זכ"ל לא הקפיד עליו אלא משום שטעה ובאמת לא היה בעל הדין הנ"ל קרובו של רב נחמן. וא"כ הנפקא מינה הפשוטה והברורה תהיה באמת במ"ש החזו"א "ונראה דאם הנתבע חולה או טרוד בעסקיו" וכו', שפשוט שהתומים חולק על זה, שהרי רק בכהן גדול ובת"ח שיש להחמיר בעשה דקודשתו ודכבוד תורה הוא שביטלו את העשה דצדק צדק תרדוף, אבל כשהנתבע טרוד בפרנסתו או חולה מהיכא תיתי להקל בעשה דצדק צדק תרדוף, ואיך תחוס התורה על ממונו של ראובן הנתבע כשזה בא על חשבונו של התובע שמעון?

גם מ"ש החזו"א (סוף אות ג) וז"ל:

"ומיהו נשים יקרות לא שמעינן מכאן והרא"ש רפ"ד דשבועות הביא דברי הר"י ב"מ [הר"י י' מיגאש] להוכיח מהא דאמר בגמ' שם אישה לאו אורחא משום כבודה בת מלך ואם היא תובעת ע"כ היא באה לב"ד והרשאה הוא תק"ח אלא כשהיא נתבעת היא מוסרת לשליח והתורה נאמרה כשכל בנות ישראל בנות מלכים והרמב"ן השיב דאפשר דיש לנפש לומר כן אבל לא קיימא במסקנא א"נ אין דרכה לבוא אלא מתפשרת חוץ לב"ד. עכ"ל."

לכאורה סותר למה שכתב בהמשך (סוף אות ד) שאם הנתבע חולה או טרוד בעסקיו ויש הפס"מ דינו כנשים יקרות, שהרי כיון שכתב "והתורה נאמרה כשכל בנות ישראל בנות מלכים", משמע שהיום אין המצב כך ולא נאמר דין זה, ומשמע עוד שרק בנימוק זה של 'בנות מלכים' 'הקילו' על הנתבעת שישלחו לה סופרי ביה"ד לביתה, שהיה זלזול בכבודן להזמין לביה"ד, הא משום חולי או הפסד ממון מהיכא תיתי שנעבור על מצות חיקור דין? וכאמור מניעת חיקור דין אפילו במקצת עלולה לגרום להפסד ממון לתובע שלא כדין, ומאי חזית לחוס על ממון הנתבע יותר מעל ממון התובע או איפכא. ועוד שהרי כתב שם החזו"א שדין נשים יקרות עצמן שנוי במחלוקת שהרי להרמב"ן לא נשאר [הא דכל כבודה וכו'] למסקנא אלא שיש לנפש לומר (ואם נפשך לומר) כן, וכיצד נלמד ממנו לשאר דברים. ועכ"פ החזו"א לשיטתו שיש כאן רק מניעת חיקור דין, לכן כתב שנראה להקל בהפסד ממון, אבל שאר פוסקים הבינו שהוא מעיקר הדין, נראה פשוט דלא שמיצא להו כן.

עוד יש להעיר ממ"ש החזו"א בהמשך (סוף אות ה) בעניין מתורגמן המתרגם קטעים קטעים שזה גורם שלא תהא אימת הדיין על הבעל דין, א"כ קל וחומר אם נתיר לנתבע חולה או טרוד בעסקיו שלא להופיע בביה"ד שלא תהא אימת הדיין עליו, ורבים יעשו עצמם חולים וטרודים ונמצאת מדת הדין לוקה.

ושם (סוף אות ז וסוף אות ח) אחר כמה עיקולי ופשוטי לא מצא בעניינים אלו תקנה אלא ע"פ דברי הסמ"ע שבעלי הדין יסכימו ויתרצו ויקבלו עליהם בהסכמה.

עוד כתב בדעה א' (במייל) ונסכם בקצרה:

אמנם הש"ך דחה את דברי הב"ח, והחזו"א חיזק את דברי הש"ך, [וציין גם להרב פרופ' לב (תחומין י 159) שכתב שא"א לעשות צדק בלי לשמוע את בעלי הדין ממש], אך מ"מ בוועידה חזותית גם הם יודו שהרי הריב"ש כתב שהטעם שצריך לשמוע בעלי הדין ולא די בכתיבת טענותיהם הוא רק משום שבשמיעתם מתבררת האמת יותר. ובוועידה חזותית מתבררת האמת כמו כשהם מופיעים בביה"ד. ונימוק

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

נוסף, משום שבתביעת גירושין במקום שהמציאות ברורה ניתן לפסוק גם ללא הליך התדיינות בביה"ד וציין לפוס' שהביא בעטרת דבורה. עכת"ד. [וכבר כתב כן גם בנימוקיו].

ואין לי אלא לחזור על מ"ש לעיל שדבריו הם נגד מ"ש בש"ע (סי' יז ס"ד) ע"פ המרדכי בשם מהר"ם מרוטנבורג מקל וחומר, שגם בתוך אולם ביה"ד חיישינן לרמיזות ולהסתתמות טענות, קל וחומר בוועידה חזותית. ואכמ"ל ולכפול הדברים.

ד. ומש"כ בדעה א' שדין נשים יקרות הוא לנתבעת וכאן בנ"ד האישה תובעת מ"מ כאן שהבעל לא ציית דינא וכו'.

יש להעיר שמצד אחד בהיותה תובעת אדרבה יש לומר שפטורה היא לגמרי מלהופיע ואפילו לא בוועידה חזותית, ודי לה בטענות שתאמר באת כוחה מפיה, שהרי כך הדין בסי' קכ"ד. אלא שהטעם שהקילו בתובעת/הוא בעיקר משום שהתובע הקנה את זכותו לבא כוחו, ומעתה ב"כ עצמו הוא הבעל דין, וכמ"ש שם הסמ"ע והש"ך ועוד, עיי"ש, אבל בנ"ד תביעת האישה היא בעיקר על הגירושין, וזה לא ניתן להקנות לבאת כוחה באופן שהיא תהיה בעל דין. לפיכך בנ"ד אין נפ"מ לדיונונו אם היא תובעת או נתבעת, שבכל גוונא צריכה להופיע לדין כיון שהדיון הוא על גירושין ולא על ממון.

ועל הנימוק שכיון שהבעל לא ציית דינא בארה"ב וגרם לה לתבוע אותו בארץ ולא יתכן שהיא תוציא מנה על מנה וכו', לפיכך חזר הדין כמ"ש החזו"א שביה"ד יחקרו כמידת היכולת וכו' ובנדונונו היכולת היא רק בוועידה חזותית. עכת"ד. ויש להוסיף עוד שמהחומר שבתיק עולה כי אכן יש צד חזק לומר שהבעל לא בא בתום לב, ראה לדוגמה מ"ש בהחלטת בדה"ג על מה שהבעל רמז שאשתו מזונה תחתיו, וגם שלא השיב לביה"ד שיינתן גט אם יפסוק כך ביה"ד בחו"ל, ועוד שהאיש 'גרר רגליים' והדבר בא לידי ביטוי בהחלטת ביה"ד מתאריך 20/3/23, מ"מ עדיין לא מצאנו שמחמת כן נוכל להחליט שלא להשוות בין בעלי הדין ולא להתחשב בחששות הבעל וב"כ שהדין לא יעשה ע"פ כללי ההלכה הצדק לא ייראה, ויש ללמוד זאת ממה שפסק הרמב"ם (סנהדרין פ"כ ה"ה) וז"ל:

"באו לפניך שנים אחד כשר ואחד רשע אל תאמר הואיל ורשע הוא וחזקתו משקר וחזקת זה שאינו משנה בדברו אטה הדין על הרשע, על זה נאמר לא תטה משפט אביון בריבו אף על פי שהוא אביון במצות לא תטה דינו."

וכ"פ בש"ע חו"מ (סי' י"ז ס"י):

"ואם באו לפניו אחד כשר ואחד רשע לא יאמר זה רשע וחזקתו משקר וזה בחזקת שאינו משנה בדברו אטה הדין על הרשע אלא לעולם יהיו ב' בעה"ד בעינו כרשעים וכו'."

והמקור לדבריהם במכילתא פרשת משפטים. קל וחומר בנדונונו שאין לנו יסוד לקבוע ש'אחד כשר ואחד רשע'.

ולעניין הטענה שהיא תוציא מנה על מנה, יש להשיב: בשלמא אילו היה גורם לה לבוא באופן של 'גרמי', היה מקום לחייב אותו לשלם לה הפסדיה של דמי הנסיעות והפסד עבודתה ושכר שמרטפות וכו', אלא שהכל בנדונונו הוא על דרך 'גרמא', ממילא אין מקום ע"פ הדין לחייב אותו לשלם לה הוצאותיה, ועכשיו שהדיון ביניהם מתחיל לראשונה, צריכים להשוות בין בעלי הדין, ובפרט כשהצד השני חושש ומתנגד.

ה. ומ"ש "שביור עילת הגירושין הינה כדיני ממונות לעניין כלי הביור של בית הדין":

הנה לא נכנסנו לכל זה אלא על יסוד דברי הב"ח שחילק בין לכתחילה לבין בדיעבד, והני מילי בדיני ממונות, אבל בד"נ גזה"כ שדווקא בפני בעלי הדין וכמ"ש בתש' הרשב"א. וכבר כתבנו שדברי הב"ח אינם מוסכמים וכו' וא"כ אנחנו פטורים מהחילוק בין גירושין לממונות, אם כי נראה שתביעת גירושין שאין לאישה מה להקנות לב"כ וגם שהיא קצת כדיני נפשות לפיכך אין לדונה כדיני ממונות. [ולקמן בסוף

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

נימוקינו הבאנו מ"ש בזה בפס"ד ביה"ד אשקלון שהביא סימוכין לדברים אלו מהפוס' עיי"ש. אלא שהוספנו לסניף דשמא גירושין שיש להם השלכה לד"נ, א"כ גם להב"ח גם בדיעבד צריכים לשמוע מפי בעלי הדין דווקא. ואמנם ראיות והודאות לעניין גירושין מתקבלות בדרך של הראיות לעניין ממונות, אך לעניין סדרי הדין אין לנו ראיה שכך הדבר, ואדרבה ממ"ש הרשב"א לעניין שור הנסקל, וכן ממ"ש בגמ' (ב"ק ז:): דנוהו דיני נפשות ואח"כ דנוהו דיני ממונות וכו', חזינן שבדבר הנוגע גם לד"נ וגם לד"מ, סדר הדין נקבע לכל חלק מהדין לגופו של עניין. וגם לעניין הודאות, יש לחלק בין הודאת בעל דין בקיום עילה של גירושין בין דיני הממונות שבהודאה לבין דיני האיסור שבה, וכמו שמצאנו באה"ע (סי' קט"ו) שבכמה דינים מחלקים בין האיסור שאינה נאסרת ע"פ הודאתה מחשש ענ"ב [=ענינה נתנה באחר] ואילו את כתובתה מפסידה מדין הודאת בע"ד. וכן בהיא דסנהד' (ט. פלוני וכו' לרצוני, דפליגין דבורא וכו', וא"כ גם לעניינינו יתכן לומר שסדרי הדין יהיו כבד"נ שהרי גם ההודאות פעמים שמתקבלות ופעמים שלא.

ו. ומה שכתב שאין לנהוג כאן שלא לפי הדין מחשש עיוות דין במקום אחר:

ראשית, הנה ממקורות ההלכה שהבאנו עולה שאדרבה זהו הדין, להשוות בין בעלי הדין ולחשוש לזיוף וכו' א"כ קיימת הסכמה בין הצדדים. ועוד שהחשש הוא לא רק על מקרים שיבואו, אל על מקרה זה עצמו, שאולי הימנעות האישה מלהופיע תאפשר התארגנות וכו' אף כי איננו חושדים בה ספציפית, אך מצויים אנו שבשעה שבעלי דין עומדים לפניך יהיו בעיניך וכו'. והחשש למקרים אחרים הוא אכן מוחשי ביותר, וחובת ביה"ד למנוע מכשול עתידי, ואין החשש רק שייעשה כדבר שבשגרה גם במקום שאין בו צורך, אלא החשש הוא שאחר שיתפרסם פסק דין הדוחה את התנגדות הנתבע לאי הופעת התובעת, יהיו מבין עורכי הדין שיתכננו את הגנתם על לקוחותיהם על סמך תקדים זה, וכשיבינו ש'טובת' הלקוח שלהם היא שלא יופיע בביה"ד פיזית מחשש שהתרגשותו או שאר עניינים בביה"ד יסגירו את האמת המנוגדת לאינטרס שלו, יתכננו מראש שהלקוח לא יופיע מסיבות כאלו שיפסיד ימי עבודה וכו' ויציגו תקדים זה שבו נדחתה התנגדות הנתבע וכו' כדי לסייע ללקוח שלהם תוך שינוי מהאמת על סמך תקדים זה שאפשר להם זאת. ומה שכתב עוד בדעה א' "שהרי במקום שלא תהיה הצדקה לכך, לא יהיה צורך להיזקק למתן היתר לדיון מרחוק", יש להשיב שאחר שיתרגלו, בפועל זה כבר לא יהיה כך אלא יאמרו כבר יש תקדימים ולא ידקדקו כבר בנסיבות המקרה אם מוצדק או לא.

ז. ומ"ש בדעה א' שהחשש לשקר או זיוף הוא חשש רחוק וביה"ד יכול להבחין אם הבעל-דין הנראה על מסך גדול מדקלם או מודרך, וביה"ד יורה לאישה לצלם את כל סביבות החדר במהלך הדיון ויאסור עליה לקבל עזרה והדרכה במהלך הדיון. עכת"ד.

הנה לעניין שהחשש רחוק, אין זה פוטר אותנו מלחשוש לו, שהרי גם במקור הדין שסופרי ביה"ד כותבים הטענות מפי בעלי הדין בבייתם, החשש לזיוף הוא עוד יותר רחוק, בפרט לדברי הסמ"ע שגם בנשים יקרות זכאי התובע להתלוות לסופרי הדיינים לבתיהן כדי שלא תעז לשקר מולו, ואעפ"כ לא התירו אלא בנשים יקרות ובת"ח, הרי לנו מקור בהלכה המברר לנו שגם לחשש רחוק שניתן למנוע אותו – חוששים, אם לא באותם שאמרו הפוסקים: נשים יקרות וכו'. ונראה שהטעם הוא משום השוואת בעלי הדין וחשש להסתמות טענות בעל הדין החושש שכיון שיש גם חשש רחוק לרמאות ושביה"ד הרשה זאת, ועוד בניגוד לבקשתו, הוא כבר מרגיש 'אבוד' ומתייאש מלקבל דין צדק ומסתמות טענותיו, וראינו כמה חז"ל (שבועות לא) גדרו גדרים להשוואת בעלי הדין מטעם זה.

ומ"ש שביה"ד יכול להבחין אם מדקלם או מודרך וכו', עדיין תתכן – אף שלא בהכרח בנ"ד – אפשרות להדרכה כגון שיעמוד מולה אדם עם מסך גדול וירשום את התשובות דיגיטלית בשניות, או יאמר אותן ותוכנה או אפליקציה תמיר את הקול סימולטנית לכתב, והיא תסתכל לכיוון המסך בטבעיות וכו' וכשהמצלמה תופנה לכיוון המסך שממולה, המחזיק במסך יעלם לכמה שניות עד שהמצלמה תעבור ממנו, זאת מלבד שלא מובן איך האישה תוכל להתרכז גם בטענותיה וגם בסיבוב המצלמה ללא הפסקה להראות סביבות החדר.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עכ"פ הבעל בנ"ד יכול לטעון שיתכן ויש רמאות ושלא נעשה לו משפט צדק, וגם אם התעלם מבתי דין בארה"ב, אין הדבר מתיר לנו לדונו באופן שהצדק לא יראה ואולי אף לא ייעשה. ואמנם מצאנו "כך דיינא לאלימי דכוותך", אבל זהו רק להפוך עליו את העדים או השבועה וכו', שעדיין הצדק נעשה אלא שמוציאים ממנו את הפריבילגיה שהייתה לו לולא היה אלם, וגם שם באלם אין כל ברירה, והאלמות גורמת ישירות לעיוות הדין שהרי העדים לא יבואו מפתח אלמותו, משא"כ בנ"ד אין קשר בין סרובו לבוא לביה"ד בארה"ב (שכאמור לעיל גם לא הוכוח וכו') לבין הסכמת ביה"ד לאי הופעת האישה. ועוד שיש דרך אחרת להשיג את הצדק לכל הדעות. בנ"ד אינו אלם אלא לכל היותר מתחמק.

ת. ומ"ש בדעה א' שההיתר מתייחס לדיון הקרוב, וככל ויהיה צורך בדיונים נוספים, יבחן בית הדין מחדש את ההחלטה לגבי המשך ההליך, בהתאם לתוצאות הדיון.

נזכיר שבדיון הקודם אמר בעל דעה א' בעצמו שקיים קושי וכו' ועוד כתב בהחלטתו מתאריך 19/3/23: נענים לבקשת זום לדיון הראשון בלבד אח"כ תבחן הבקשה. וב"כ הבעל אמר שקשה לו להתנהל כך וכו' והוסכם שהיא תבוא. ואמנם בדיון הקודם לא היה מסך גדול אלא מכשיר אייפון ומכאן הקושי, אך כבר כתבנו שעדיין אינה דומה "הופעה חיה" להופעה בוועידה חזותית, מלבד לעניין ההדרכה, גם לעניין בחינת שפת הגוף וההתרגשות (תשאלו את מעריצי כוכבי הזמר והספורט). ועוד שאת הנעשה אין להשיב, שאם בדיון הקרוב שהוא דיון החקירות וההוכחות יטענו הצדדים ויוכחו ולא יעלה הדיון יפה בגלל אי הופעת האישה בעצמה לדיון, או בגלל קיטועים בקו התקשורת כפי ששכיח שקורה הדבר, ויטען האיש שאולי התקלה יזומה כדי שתוכל להתכונן בינתיים, וביה"ד יחליט שאין מנוס מהופעת האישה עצמה בביה"ד, הרי שלדיון הבא כבר יכינו תשובות מתחכמות על יסוד התשובות שנאמרו בדיון שנכשל.

לסיום נזכיר את דברי המשנה משנה בסוף מסכת בבא בתרא (פרק י משנה ח):

"אמר רבי ישמעאל הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה גדול מהן שהן כמעין הנובע והרוצה שיעסוק בדיני ממונות ישמש את שמעון בן גנס."

ופירש בספר פנים יפות (ר"פ משפטים) שכל שאר דיני תורה אין לנו אלא מה שקיבלנו ואין למדין זה מזה, כמו שאמרו (חולין מ"ח): אין מדמין מילתא למילתא בטריפות, אבל בדיני ממונות מדמין דבר לדבר, וזהו לשון "מקצוע" כמו במשכן שנאמר לגבי הקרשים "מקצוע" והכוונה זווית שנפגש קיר לקיר, כן לגבי דיני ממונות אם יש לנו יסוד אחד אפשר לחבר לזה וללמוד מזה עוד יסוד. וזה גם מ"ש והן כמעין הנובע, שאם מבינים היטב היסודות שבדיני ממונות, ממילא נובע מזה דינים חדשים והלכות חדשות עיין שם.

מעין זה כתב בספר בן יהודע (ברכות ס"ג): דהנה מצינו מקווה ומעיין, והחילוק ביניהם, שמי המקווה תלושים, ואם יבוא אדם וייקח ממימיו, לא יהיו נוספים מאליהם מן הקרקע, מה שאין כן מי מעיין, אף אם ייקחו מהם הרבה מים, יתוספו כל הזמן בעוד מים. משום כך דומים דיני ממונות למי מעיין, שבהם יש שודא דדייני, דהיינו אף במקום שאין הלכה פסוקה יכול הדיין להחליט כפי ראות עיניו, ונמצא שמחדש בהם דינים, מה שאין כן בדיני איסורים, אין הדיין יכול להוסיף משלו כלום באופן שאינו יודע ההלכה, ומה שהולכין בספק איסור להחמיר אין זה כפסק, אלא אדרבה מחמת חסרון ידיעה פוסקים לחומרא, כי לא נוכל מדעתנו להקל. עכת"ד.

ובספר שם משמואל (משפטים, תרע"ג - בשם אביו) כתב, דהנה להכיר בין טוב לרע, אין זה כל כך רבותא, דכל מי שאין עיניו טרוטות רואה ויודע ומבין, אבל להכיר בין טוב לטוב זה רבותא יותר. ועל כן דיני ממונות ששניהם ממון ישראל ובא מסטרא דקדושה אלא שזה שייך לזה וזה לזה, היכר זה הוא רבותא יותר, והוא בגדר חכמה שמוציאה לאור דברים נעלמים. ועל כן הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות.

ובפירושו תפארת ישראל [יכין] שם פירש וז"ל (אות פד פה):

(פד) שהן כמעין הנובע. שאין לך שום דבר מדיני התורה מאיסור והיתר, שנתנה בו תורה רשות לשכל האנושי לעוף כפי כוחו לחתור ולחקור ולהחליט כפי הנראה בעיניו, כמו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בדיני הממונות, שפתחה לו התורה בהם לאדם נחלה בלי מצרים, לשקול ולשפוט ולדקדק כפי שכלו, עד שרוב דיני טוען ונטען שנדברו בהם דברים הרבה כעגלה המלאה לה עמיר, כולם כללה התורה בדברים מועטים בפסוק א', באמרה בצדק תשפוט עמיתך, רק מפני ששכל האדם עשוי לטעות באריגה דקה כזאת, לכן רבותינו הקדמונים בעלי המשנה והתלמוד, התאספו יחד לאלפים מגדולי האומה, והניחו לנו יסודות ושרשים בכל אלה, ובכל זה עדיין נשאר מקום להדיין להשמט לימין או לשמאל, לדמות מלתא למלתא, או לחלק ביניהם לפעמים בכחוט השערה, לכן עסק דיני ממונות ישנס שכל האנושי, לדקדק היטב שיכוון מטרת האמת על הנקודה, מלבד שכך מחוייב לו, דבכל דיני איסור והיתר, כשמסתפק בדבר, יחמיר באיסור תורה, מה שאין כן בדיני ממונות, לא יכול להשמט בבית הספק להחמיר, דהרי מה שהוא חומרא לזה הוא קולא לזה, ועל כן צריך להתעמל לכוון רק האמת לאמיתתו.

פה) ישמש את שמעון בן ננס. שדקדק כל כך, דמדכתב לו שהוא ערב אחר חתום העדים, להכי לא לבד שלא שעבד לו נכסים משועבדים, אלא לא שעבד את עצמו כלל, דלא על אמונתו הלווהו.

לפיכך בנדון כזה שבו אנו נפגשים עם דברים חדשים שלא שערום אבותינו יש להתיישב היטב ולא למהר לחדש 'חדשות' מבלי עיון היטב במקורות ההלכה בפרט בהלכה זו שהיא מורכבת, ושימוש ת"ח כעצת המשנה הנ"ל: ישמש את שמעון בן ננס, וכפי" התפא"י הנ"ל.

ועוד אמרו חז"ל (יבמות קט):

דא"ר יצחק מאי דכתיב (משלי יא טו) רע ירוע כי ערב זר רעה אחר רעה תבוא למקבלי גרים ולעברי שלציון ולתוקע עצמו לדבר הלכה וכו'. ואיבעית אימא תוקע עצמו לדבר הלכה, בדיינא דאתי דינא לקמיה וגמר הלכה ומדמי מילתא למילתא ואית ליה רבה ולא אזיל משאיל.

ט. ומ"ש שבקשת הבעל להעמדת מתורגמן, מתקבלת בחלקה, הבעל רשאי להביא מתורגמן לדיון אולם האחריות להבאת המתורגמן ולמימון שכרו תחול על הבעל, זאת בהתאם להוראות המזכירות.

נראה שלהשגת צדק מירבי, ביה"ד הוא שצריך להזמין מתורגמן מטעמו, שאת שכרו ישלם הבעל, כדי למנוע ניגוד אינטרסים ותיאום תרגום הנוח לבעל. ועי' מ"ש החזו"א (חור"מ סוף סימן ד).

לאור הנ"ל, נראה שיש לקבל את בקשת הבעל שהאישה תופיע בעצמה לדיונים.

אם נדוננו דומה למ"ש הפוס' שדנים אותו שלא בפניו

והנה אחר שכתבנו כל הנ"ל שוחחנו עם כב' הרה"ג אוריאל לביא שליט"א ואמר שהוא כתב בעניין זה, ושלח דבריו במייל, וז"ל:

ואמנם שם לא הייתה התנגדות של בעל הדין אלא "באותו מקרה הבעל ברח מהארץ ועיגן את אשתו, ואשתו תבעה גירושין, והסכימה שהדיון יתקיים באמצעות הזום, אך מאחר ואין הנידון דיני ממונות, ההסכמה אינה יכולה לתרום בנסיבות שלולי ההסכמה, אין מעמד בר תוקף לדיון זה. אך ביסוד הדברים ביחס לתביעת גירושין, עיין תשובת הרשב"ש (סי' מו וסי' תקל) שניתן לקיים דיון בתביעת גירושין בהיעדר האישה התובעת את הגירושין, ולפסוק לאחר שמתברר לבית הדין שהבעל מעגן את אשתו שלא כדין, ולכן העולה מדברי הרשב"ש שעקרונית ניתן לפסוק חיוב גירושין בדיון במעמד הנתבע בלבד, כשהנתונים ברורים לבית הדין, והתייצבות האישה מצד עצמה, אינה תנאי לדיון, ע"ש, ובספרי עטרת דבורה (חלק ג' סי' פז) הבאתי מתשובות גדולי הפוסקים בנידון, כגון תשובת המבי"ט (חלק א' סי' עו) ורמ"ע מפאנו (סי' פו) ועוד פוסקים. על כן העולה מהרבה פוסקים שהבאתי שם, שאם מתברר לבית הדין בדרכים המקובלות על בית הדין שהבעל בר חיוב גירושין, ניתן לפסוק לחייבו גם בלא הליך של "שמוע בין אחיכם", שהוא דיון בהשתתפות אישית של שני הצדדים בדיון. לכן גם

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בנידון שלכם, ככל שבדיון בית הדין משתכנע שהתבררה עליה מוצדקת לחיוב הגירושין, מדינא היה ניתן לפסוק בהיעדר התובעת, אך כשהיא משתתפת באמצעות הזום, או הבעל באמצעות הזום, פשיטא שאין מניעה לפסוק".

ועיינתי בדברי הפוסקים שהביא, ונדון בהם:

הנה תשובה זו המובאת בשו"ת הרמ"ע מפאנו אינה מהרמ"ע עצמו, שהרי חתום עליה [חותנו, הרב] יצחק פואה וכו'. עכ"פ בתשובה הנ"ל דן בקובלנא של בעל דין (המגרש) שנידוהו בית דין והוא הגיש תלונה אצל המושל שנידוהו שלא כדין והמושל ביקש מהרמ"ע לברר אם אכן נידוהו שלא כדין והרמ"ע העלה שכדין נידוהו ומנה את טענות בעל הדין והשיב עליהן, ולענייננו כתב וז"ל:

חמישית, טען המגרש על מהר"ר ברוך עזיאל יצ"ו שהוא וריעיו גזרו בארץ לא להם ושפסקו בלי הזמנה לדין ושלא שמעו טענותיו ושאינן לשום רב לפסוק דין אלא לסדר לעמוד לדין ועל כל אלה מבקש ממנו שיחזור בו, אמנם יפה השיב הרב שלא נאמרו דברים הללו אלא היכא דמספקא לן מלתא שמא יש לנתבע דברים של טעם שיש בהם ממש להשיב לתובע אבל בדבר מבואר ופשוט שהדין עם התובע אין מענין את דינו לשמוע שריקות טענות של הבל, ומעשה רב בכיוצא בזה בתשובת מהר"י וי"ל סי' קמ"ח וקמ"ט יעויין שם כי הרבה חבילות של אמתלאות היו לנתבע להשמט מן הדין ועכ"ז כתב לו הרב הפוסק במשפט חרוץ וגזירת נח"ש שיפייס את התובע אעפ"י שהייתה התביעה גם על נכסי יתומה קטנה, ועוד מה לו למגרש כי נזעק על מהר"ר ברוך עזיאל יצ"ו הרי הוא נגרר בגזרתו אחרי המופלא מהר"ם מפדוה והנלוים אליו שידעו בטוב המאורע שהיה בעיר קצה גבולה בויניצי"א ונתבררו להם התנאים שנעשו בין החלקים בשעת הארוסין והלכה רווחת (בפי"ג) [צ"ל בפי"ג = בפרק יש נוחלין] קל"ח ובפ' חליצה ק"ו בי דינא בתר בי דינא לא דייק.

בנדוננו לא הגענו לבירור כזה שנוכל לומר שהנתבע טוען "טענות של הבל" וש"הדבר מבואר ופשוט שהדין עם התובע". וגם אין אנו במצב שהעובדות כבר התבררו בבית דין אחר שנוכל לומר בי"ד בתר בי"ד לא דייקי.

בתשובת המבי"ט דן בבעל שעזב את אשתו זה כמה שנים ונשא כמה נשים בכל מקום שהלך לשם, והדבר היה ידוע לכל העולם, ולכן כשתפסו אותו בניכר הושיבוהו בבית הסוהר עד שאמר רוצה אני וגירש, וככל הנראה רצה הרב לביא להביא ראיה ממה שלא הביאוהו להתדיין עם האישה בפני ביה"ד. אך באמת אין הכרח שלא דנוהו במעמד אשתו כי אין לזה ראיה בדברי המבי"ט, שאם משום מה שכתב בפתח תשובתו וז"ל: "על הגט שמסר ברוך בן יעקב לר' י"ט נעמן שיוליכנו לאשתו", מאן לימא לן שלא התקיים כבר דיון במעמד אשתו שהביאה עדים שבעלה איים לברוח על טענות של הבל ואכן ברח, ופשוט שבכהאי גוונא א"צ שיהיה הבעל נוכח כיון שעשה שלא כדין ושני עדים מעידים עליו, והוא מקום עיגון וכמ"ש הרשב"ש (סי' מו) שכל ישראל בעלי דין שלו בזה. מלבד זה, שם הייתה המציאות ברורה לכל העולם שעזב את אשתו במשך שנים ומנע ממנה שכ"ו, ועל כן לא היה כל ספק שהוא בר כפיה, ועל כן גם אם נאמר שלא הצריכה לבא ולירד עמו לדין, שם הייתה המציאות ברורה גם מבלי לעמוד בדין ועל כן לא היה צריך להמתין עד שתבוא אשתו ותעמוד אתו לדין.

גם תשובות הרשב"ש (סי' מו וסי' תקל) אינן עניין לענ"ד, דהתם שתי התשובות דנות באותו המעשה עצמו, באיש שעיגן את אשתו ונסע למקומות רחוקים וזנח אותה והדבר היה ידוע וכעין מעשה של המבי"ט, ועל כן כבר יש את נימוקי המבי"ט. ועוד, שבנדון הרשב"ש אם לא היו מוציאים ממנו גט עכשיו, לא הייתה שום דרך להציל האישה מעגינותה, שאפשר שהיה חומק למקום בלתי נודע, שהרי ז"ל הרשב"ש (סי' תקל): "שאפילו אין האישה תובעת גט ואינה בכאן והבעל רוצה להרחיק נדוד שבית דין מכריחין אותו לתת לה גט לזמן", מה גם בראותו שכבר נטפלו אליו בבית דין אחד, היה משתדל מכאן ואילך לחמוק שלא יעכבוהו בבית דין אחר. ועוד שבנדון הרשב"ש האישה כלל לא תבעה גירושין ואיך יצריכה לבא ואולי אינה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מעוניינת בגט כפי שבעצמו סיים שאנחנו נשלח לה הגט כדי למנוע עיגון ושלא תהיה האישה למכשול לבחורי ישראל, והיא אם תרצה תקבל את הגט ואם לא תרצה לא תקבל.

משא"כ בנדוננו שהאישה תבעה גירושין, ויכולה לבא, וכבר הסכימה לבא, וכן ב"כ האישה הסכימה שמרשתה תבוא לדיון הבא, אלא ששוב חזרה בה בטענה שקשה לה, וטרם התבררו העילות אם אכן יש עילות מספיקות או לאו, ואין הדבר ברור לחיוב וכפיה בגט כמו בנדונייהם של הרמ"ע והמבי"ט והרשב"ש, א"כ איך נוכל מראש להחליט בטרם שמיעת הטענות וההוכחות שהאיש בוודאי חייב לתת גט, וזה נגד כל כללי ועיקרי ועקרונות הצדק שבעלי הדין צריכים להיות שווים – וכרשעים – בעיני הדיינים עד שתתברר המציאות וההלכה עד תומם, ואם בפתח הדיון כבר מחזיקים אותו ומתייחסים אליו כ'אשם' לפני הבירור וההוכחות, ולפני שנקבע אם דברי האישה הם אמת, ואם המאיסות היא כזו שלא תקבל שום טענה והוכחה שלו שהוא מוכן לשפר דרכיו, או שבכלל לא כצעתה, והאישה ניפחה והגזימה או שרק סובלת מחרדתיות יתר וכו' וכל אלו טענות הצריכות עדיין להתברר, ואינם כאותם המקרים שדנו בהם הפוס' הנ"ל שהאיש ברח או עזב את אשתו כמה שנים ואפילו לא שלח לה שום דבר למזונותיה והדברים היו ידועים לכל העולם. לפיכך אין כל דמיון בין נדוני הפוס' הנ"ל לבין נ"ד.

בר מן דן הרשב"ש פסק שיש לכופו לתת גט "לזמן" [ככל הנראה כוונתו שיעשה תנאי אם לא באתי עד לזמן פלוני יהיה גט מעכשיו], שעכ"פ השאיר לו פתח שאם יחזור לאשתו יתבטל הגט, והרי בזמנו כבר לא עושים גיטין על תנאי, וא"כ מאן לימא לן שהיה הרשב"ש מסכים לכופו לתת גט סופי בכהאי גוונא בלי תביעת האישה ובלי נוכחותה, ובפרט אם האיש כהן שאין חזרה מהגט הסופי.

כאמור בנדוננו עדיין לא התבררו העובדות כפי שהיה הדבר ברור בנדון הפוס' הנ"ל הרשב"ש הרמ"ע והמבי"ט ושאר הפוס' שציין אליהם בעטרת דבורה כגון המשפטים ישרים והנפת צופים ועוד שכולם עוסקים במי שהעובדות כבר ברורות לגמרי ולא נותר אלא לפסוק שחייב וכופין על הגט. תדע, שאם בנ"ד היה המצב ברור כ"כ כמו בנדוני הפוס' הנ"ל, א"כ מדוע בכלל אנחנו מצריכים אותם לקיים דיון נוסף שעליו אנו דנים כעת אם די בוועידה חזותית או צריך הופעה פיזית, נפסוק על סמך החומר שבפנינו ודי. אלא ברור שעדיין לא הגענו לכלל בירור ועל כן צריכים לקיים דיונים לפי כל כללי סדר הדין.

פסק דין אשקלון

הנה לאחר שכתבנו כל הנ"ל הגיע לדינו בהשגחה פרטית מיוחדת פס"ד מתאריך ג' אייר תשפ"ב (04/5/22) שניתן בביה"ד באשקלון (תיק 1268530/3) במקרה זה לנדוננו ושם פסקו ברוב דעות שהאישה חייבת להתייצב לדיון, ונימוקי הרוב חופפים לנימוקינו בדרך כלל. ואציין מקצת מקורות דעת הרוב בפס"ד של ידידי הגר"ד גודיס שליט"א המסייעים לדברינו. והנה כתב שני נימוקים מרכזיים לחייב נוכחות האישה:
א. השוואת בעלי הדין. ב. מתן אפשרות לניהול חקירות באופן המיטבי.

לעניין השוואת בעלי הדין הביא דברי המאירי (שבועות ל.) וז"ל: מצות עשה לדיין שישוה את כל דרכיו אצל בעלי הדין שנאמר בצדק תשפוט עמיתך, כיצד לא יאמר לאחד שישב ולאחר שיעמוד וכו', אלא ישוה בהם את הדרכים, עד שלא יסתמו טענות כל אחד מהם, במה שרואה מכבוד חברו בדברים אלו וכיוצא בהן. ע"כ. וכן הביא את דברי המרדכי (שבועות סי' תשסא) הנזכרים לעיל, והוסיף שמעין דברי המרדכי כתב הרשב"א בתשו' ח"א (סימן אלף קז), וכ"כ מרן השו"ע שם (ס"ד). הא קמן דלאו דווקא מה שאמרו חז"ל, וכל שכן אם אומר שמסתמין טענותיו בכך. עכ"ל.

וכאמור לעיל, יש למעשה מכאן ראייה ברורה לנ"ד שאם כשביה"ד רואים את כל אוהביו וקרוביו של הנתבע מול עיניהם ויכולים להשגיח עליהם שלא ירמזו תשובות לנתבע, אעפ"כ פסק המרדכי שהצדק עם התובע שמסתמין טענותיו דילמא מרמזי ליה וכו', קל וחומר כשרב הנסתור על הנגלה כגון בוועידה חזותית ואי אפשר לדעת מי נמצא ליד האישה שעלול לרמוז לה וכו' וביה"ד לא יוכל למנוע זאת, שהרי גם

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כשקרובי הנתבע בפני ביה"ד לא אמרו שביה"ד ישגיח שלא ירמזו, אלא עדיין יש חשש שביה"ד לא יצליח להשגיח וכו', קל וחומר בדרך וועידה חזותית. והרי כאמור דברי המרדכי נפסקו להדיא בש"ע (סי' יז ס"ד).

ובפס"ד הנ"ל ציין עוד למ"ש הב"י בבדה"ב (סי' יד) עיי"ש ולדרכ"מ (סי' יז סק"א) בשם שו"ת בנימין זאב, בשם התשב"ץ קטן (סי' תקטו) שמוציאים עשיר [או אלם. חי' רעק"א סי' יז בשם שבות יעקב] מעירו לדון עם בעל דינו במקום שאין מכירים אותם שלא יסתמו טענותיו של בע"ד מחמת שיראים ממנו בעירו. ואפי' ביה"ד שבעיר העשיר הוא ב"ד קבוע, מוציאים אותו לעיר אחרת, ושגם בדיעבד אין דיניהם דין אם דנוהו בעירו (פ"ת סי' יז סק"ו בשם מים חיים). ובשו"ת משפטי עזיאל (ח"ד סימן א) הביא מש"כ בשו"ת עבודת הגרשוני (סימן מו) דאף שמרבה עליו ההוצאה על הנתבע, שומעין לתובע וכופין לנתבע לילך אחריו, כל היכא דאיכא למיחש שמא יסתמו טענותיו (מטה שמעון הגה"ט סק"ה). עכ"ד.

ודון מינה לאתרין שגם אם האישה צריכה להוציא ממון לנסיעות וכו', מ"מ חובת ביה"ד להשוות בין בעלי הדין גוברת.

בנדון ביה"ד אשקלון רצתה האישה לבא אלא שטענה שמגפת הקורונה מעכבת, ומאידך טען ב"כ האיש "וכיון שהאישה לא כאן אני לא יכול להעלות את הטענות שלי כדי שהאישה לא תהא מודרכת לתשובה ע"י בא כוחה, וע"י חקירה הוא יוכל להעלות את הדברים, ומתנגד לשאלת ביה"ד אם הוא יכול לחקור אותה בזום".

עוד האריך הגר"ד גודיס שליט"א בעניין אם התובעת גירושין רשאית למנות ב"כ כשהבעל מתנגד ודורש את הופעתה. ודן ע"פ הגמ' ב"ק (ע). בדיני אורכתא, הרשאה, והרמב"ם (פ"ג משלוחין ה"א) שבד"מ צריך לכתוב הרשאה ולקנות מידו שהרשאה שאל"כ יאמר לו לאו בע"ד דידי את. וכ"פ בש"ע (ח"ו"מ קכב א) וכך עולה מהטור (ריש קכג). והש"ע (קכג ב) פסק וז"ל:

מי שהיה לו שבועה על חבירו, אינו יכול להרשות אחר עליו ולהשביעו, שאינו דבר שנקנה בקנין, שאינו אלא דברים בעלמא. הגה: והוא הדין מי שהיה לו תביעה על חבירו וכתב לו הרשאה על התביעה שיש לו אצל חבירו, אין הרשאה כלום (מרדכי פ' מי שמת סי' תרי"ג), דהתביעה אינה דבר שיוכל להקנות, אלא צריך לכתוב ההרשאה על הממון שעליו התביעה (ד"ע בפירוש המרדכי).

ובביאור הגר"א (סק"ב) כתב הא דלא מהני הקנאה על השבועה דהו"ו מילי, ומילי לא מימסרין לשליח, וכדאיתא בגמ' גיטין (כט.).

והעלה שנמצא לדברי מרן השו"ע והרמ"א לא שייך להקנות תביעה לחיוב גט הואיל ואין בה ממשות, והו"ו כמילי דלא מימסרין לשליח.

והגם שהסמ"ע שם (סק"ח) כתב לבאר דברי המרדכי כשהקנה לו התביעה, אולם לא כתב לו הרשאה, דלהעמידו במקומו ע"י הרשאה מהני, כמו שכותבים הרשאה על כל מלוה אפי' דע"פ ואפי' דכפר בה, וכן כתב הש"ך (סקי"ב) ... ובנתיהמ"ש (חי' סק"א) וערוה"ש (שם סע' א' וס"ג) ...

מאידך במהרשד"ם (ח"ו"מ סי' סג) כתב "ומשמע שאין אנו יכולים לכוף את הנתבע שיעמוד עם המורשה בדין אפי' על מלוה בשטר", ובכנה"ג (ח"ו"מ קכג הגה"ט ב) הביא פוס' דאזלי בש"י מהרשד"ם.

"הא קמן דכמה מגדולי הפוס' המהרשד"ם ומהרש"ך ומוהר"י אדרבי ועוד, ס"ל שיכול הנתבע לומר קים לי כרמב"ם, ואין לכופו לירד עם מורשה התובע לדין אף במלוה בשטר, וכל שכן לדבריהם היכא שרק מחוייב לו שבועה שכתב הרמב"ם שאין יכול למנות מורשה, הואיל ואין בידו להקנות השבועה, וה"ה שאין יכול למנות מורשה לתבוע, והוא הדין בנידון דידן שאין יכול למנות מורשה על תביעה שאין בה זכות קניינית כלל, שאין האישה תובעת, אלא לחייב את הבעל לגרשה."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והוסיף דאעיקרא בטור הביא שיש מ"ד שהנתבע אינו רשאי למנות מורשה, שלא תהא סנהדרין שומעת טענת שקר מפי התורגמן, והתם משום יקרא דכה"ג שלא לבזותו וכו'. ולדינא סתם בשו"ע (סימן קכד) שאין הנתבע יכול למנות מורשה, ורק נשים יקרות שאין כבודן לבוא לבי"ד משגרין להן סופרי הדיינים ויטענו ביניהם, וכיוצא בזה עושים לת"ח שתורתו אומנותו. וצ"ח לחזו"א (חו"מ סי' ד אות ז) ומסיק: הא קמן מבואר בחזו"א דהנתבע אינו יכול למנות מורשה, אלא בי"ד שולחים לו סופרי הדיינים, וזה דווקא כשיש טעם הגון, היינו כגון בנשים יקרות משום כל כבודה בת מלך פנימה, או בתלמיד חכם דזילא ביה מילתא. וכשיש הסכמת הצדדים רשאים התובע והנתבע להעמיד מורשה רק לעזור להם לסדר הטענות.

וצ"ח לשו"ת חשב האפוד (פדוואה, ח"ב ס"ס ט) שכתב: בלי הסכמת הצד השני אי אפשר שימנה מורשה לא הנתבע ולא התובע במקום שאינו עניין של ממון, ולא שייך בו שהתובע מוסר זכותו. ע"כ.

וסיים: לפ"ז גם אישה התובעת גירושין אינה יכולה להעמיד מורשה כיון שאין לה מה להקנות לבא כוחה כדי שבא כוחה יהיה בעל הדבר, שהרי אין היא באה לתבוע ממון, אלא דורשת מביה"ד לחייב את הבעל ליתן לה גט, וזכות תביעה זו אינה ברת קנין. וכן חזינא בשו"ת ישכיל עבדי ח"ה (תאה"ע סימן סג אות ג) בבעל שתבע את אשתו לקבל גט ממנו, והביא דברי הריב"ש (סי' רלה) הנ"ל שבדיני נפשות הוא איפכא, וכתב שבתביעת גירושין הוי קצת כדיני נפשות, ולפי"ז האישה בלבד היא רשאית להביא מורשה ולא האיש, והוא כמ"כ לעיל שאין לבעל איזו זכות להקנות למורשה שלו כדי שיחשב כבעל התביעה. עכת"ד.

והנה מ"ש ידידי הגר"ד גודיס שליט"א בשם החזו"א "וזה דווקא כשיש טעם הגון" וכו', הנה יש מקום לבעל הדין לחלוק שהחזו"א החשיב גם הפסד מרובה כטעם הגון, וכבר כתבנו הנלע"ד להעיר בדברי החזו"א, ואפשר לומר עוד שמחיר כרטיס נסיעה והפסד כמה ימי עבודה ושכר שמרטפית לכמה ימים אינו בגדר הפסד מרובה שאליו התכוון החזו"א, ורק בביטול עסקיו הוא דהוי הפסד"מ למי שהוא טרוד בעסקים רבים ומסועפים.

עכ"פ במה שכתבנו לעיל לדמות דין גירושין לדיני נפשות ושאיין הקנין יכול לחול על זה להקנות למורשה, מצאנו סיוע לדברינו מדברי הגאון ישכיל עבדי, וכן בעטרת דבורה הנ"ל הביא דברי רבי משה פרובנציאלו בקונטרס בשם 'ביאור זה יצא ראשונה' שדימה אף הוא דיני גיטין לדיני נפשות וחלק על מהר"ם פדוואה. ואין הכרח לומר שכל גדולי הדור שהסכימו לד' מהר"ם פאדווא לא ס"ל כן, דלעולם אפשר שגם הם יסברו דהוי כד"נ אלא שהכריעו שכיון שהמציאות הייתה ידועה לכל, לא מקרי שפסקו שלא בפניו, שאם בשלב הבירור – הרי הדברים היו ברורים להם, ואם בשלב הקראת פסק הדין שבד"נ צריך להיות בפני בעלי הדין דווקא – צריך לומר שחלקו כל הגדולים על ר"מ פרובנציאלי משום שגם בד"נ לא אמרו אלא משום שאם יפסקו שלא בפניו, הניתן אין להשיב וכו' ומיירי שלא חסר אלא שיבוא, אבל בנדונם הבעל ברח ולא רצה לבוא בפני בית הדין, ונמצאת האישה עגונה, וכמ"ש בעטרת דבורה וז"ל: "אין מניעה לדון ולפסוק בהיעדרו של הבעל שברח ומסרב להתייצב לדיון ומעגן את אשתו", שהרי כיון שמסרב להתייצב לא יתכן שישאירו את אשתו עגונה עד בוש, והוא גרם לעצמו שידונו ויפסקו שלא בפניו. הא בנדוננו שעסקינן בתחילת דין ולא בגמר דין, והבעל נמצא כאן, וגם האישה יכולה לבוא, שפיר דיינינן ל' כדיני נפשות ומצריכים אותה לבוא.

לסיכום

על האישה להתייצב לדיון מהטעמים דלקמן:

א. מקל וחומר מהנפסק בש"ע (חו"מ סי' יז ס"ד) ע"פ המרדכי, וכן כתב בשו"ת הרשב"א, שחוששים לרמיזות קרובי בעל דין אף שכולם נוכחים באולם ביה"ד, וקל וחומר שיש לחשוש לרמיזותיהם כשמופיעה רק בוועידה חזותית ואין לדעת מה מתרחש "מאחורי הקלעים", בפרט לאור השכלולים הטכנולוגיים, והנתבע הטוען שמסתמות טענותיו ואינו יכול לחקור כדבעי ולהבין בשפת הגוף

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ושאין אימת ביה"ד על שני בעלי הדין בשווה, טענתו טענה, ונלמד מדין השוואת בעלי הדין: או הליבישוהו כמוך וכו'. וכאן לא שייך לומר שאם כן גם הנתבע יבקש להופיע באמצעות וועידה חזותית, כי עצם וועידה חזותית יש בה פוטנציאל לשינוי מהאמת, ואין נזקקים לה אלא בשעת הדחק ובהסכמת הצדדים, ועל הראשונים אנו מצטערים, ועוד נוסף "להשוותם" בצורה כזו? וביה"ד מצווה צדק צדק תרדוף.

ב. הב"ח שכתב שבדיעבד א"צ בנוכחות בעלי הדין, חלקו עליו הש"ך ועוד, והנתבע יכול לומר קים לי. ועוד שיש מקום לומר שדיני גירושין כדיני נפשות שלכו"ע צריך בפני בעל דין. וכ"כ כמה פוס', ישכיל עבדי ועוד.

ג. אין לדמות נ"ד לדין נשים יקרות, דנשים יקרות דווקא אמרו. ומ"ש החזו"א דהוא הדין חולה או בהפסד מרובה, אינו עניין לנ"ד שהרי גם הוא לא אמר כן אלא בנתבע שהקילו בחיקור דינו לשיטתו, וכאן עסקינן בתובעת שאין לה דרך לתבוע באמצעות שליח אלא בהרשאה והקנאה, וכאן לא שייך הקנאה כי היא תביעת גירושין ולא ממון, ואין בה דבר שתיתפס בו הקנאה, ולכן דומה לדין שבועה שאין ממנין ליה מורשה (ש"ע חו"מ קכג ב). וא"כ קל וחומר לוועידה חזותית דגריעה מהעמדת מורשה, שנקל לזייף בה, ומסתתמות טענותיו. ועוד שנראה שדברי החזו"א הם דלא כדברי התומים. ועוד שאפשר שלא בהפסד דמי נסיעה ושבוע ימי עבודה וכו' אמר כן, אלא רק במי שטרוד בעסקיו ונגרם לו הפסד מרובה בעסקיו. מנגד בשו"ת משפטי עוזיאל כתב שגם אם נגרמות הוצאות נסיעה לבעל דין, עליו להופיע. ומצי הנתבע לומר קים לי. ועוד שהש"ך כתב שהמנהג כיום שאין לנו דין נשים יקרות ות"ח ששולחים להם סופרי דיינים. ועוד שרמת הביורור כששולחים להם סופרי דיינים לביתם גבוהה לאין ערוך מאשר בוועידה חזותית אשר כאמור עלולה לגרום לזיופים ולסתירת טענות בעל הדין כיון שאין לביה"ד שליטה על הנעשה מאחורי הקלעים, ואילו סופרי הדיינים חזקה עליהם שמדייקים בכתיבת טענותיה וגם רשאי הנתבע להתלוות וכו'.

ד. אין להחמיר עם הבעל שלא לקיים סדרי הדין להשוות בינו לתובעת ולא לחוש להסתתמות טענותיו, חדא ע"פ מ"ש הרמב"ם והש"ע לא תטה משפט אביונך בריבו, ועוד שעכ"פ לא גרם לה לבוא לארץ ולהפסיד דמי הנסיעה כדין גרמי אלא כדין גרמא.

ה. בדברים חדשים אין לדמות מילתא למילתא על נקלה אם לא נעשה שימוש ת"ח ותיקים ואין לנו מקור בפוס' המפורסמים בפרט בסוגיא מורכבת זו.

ו. בנ"ד אנחנו רק בשלב ההתחלתי ולכן אינו דומה כלל לפוס' שהוזכרו בעטרת דבורה שם היו העובדות ידועות וברורות לכל כך שלא היה צורך לדונו בפניו, ואילו בנ"ד עוד לא נטענו כל הטענות ולא הובאו הוכחות, ומה שנטען באמצעות אייפון, ביה"ד עצמו אמר שלא היה ראוי.

לאור הנ"ל, על האישה לבוא בעצמה לביה"ד לדיונים.

הרב דוד בירדוגו – דיין

דעת דיין ג'

מצטרף לדעה א'.

יתכן שבהמשך תצטרך האישה לבוא לדין בביה"ד, אך בשלב זה – בדיון הקרוב אין צורך בזה.

הרב יצחק רבינוביץ – דיין

הכרעה

נפסק כדעת הרוב, על כן:

א. יש להיעתר לבקשת האישה לקיום הדיון הקרוב בהיוועדות חזותית.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב. האישה תדאג להתקין בבית הדין במועד הדיון, את הציוד הנדרש להיוועדות חזותית ברמת איכות גבוהה על מנת שלא תפגע יכולת חקירת בעלי הדין ובירור התביעה. על האישה לדאוג לכך שבדיון יוצג בבית הדין מסך גדול מאד, דרכו יוכלו בית הדין, הבעל וב"כ הבעל, לראות ולשמוע את האישה. כמו כן האישה תוכל לראות ולשמוע את כל המתרחש בבית הדין, לצורך כך האישה תתקין בבית הדין שתי מצלמות, האחת שתופנה לדיינים והשנייה תופנה לבעל ולב"כ הבעל, כך שניתן יהיה לקיים קשר עיין בדיבור עם האישה. כמו כן בעת הדיון האישה תשהה לבדה ותתקין שתי מצלמות במקום שהותה, כך שבית הדין יוכל לראות את כל החדר בו היא שוהה. בדיון יאסר על האישה לקבל כל תדרוך או עזרה מכל גורם. אישור בקשת האישה יהיה, בכפוף לאמור.

ג. על האישה לדאוג להפעלת האמצעים הנדרשים בבית הדין.

ד. ההיתר מתייחס לדיון הקרוב, ככל ויהיה צורך בדיונים נוספים, יבחן בית הדין מחדש את ההחלטה לגבי המשך ההליך, בהתאם לתוצאות הדיון.

ה. הבעל רשאי להגיש בקשה להעמדת נציגה מטעמו ליד האישה בשעת הדיון, שתוודא שהאישה שוהה לבדה ולא מסתייעת באחרים. ככל ותוגש בקשה שכזו, ייעתר בית הדין לבקשה. לחילופין, האישה רשאית להודיע שתהיה נוכחת בשעת ההיוועדות החזותית בפני בית דין מוכר בארצות הברית.

ו. בקשת הבעל להעמדת מתורגמן, מתקבלת בחלקה. הבעל רשאי להביא מתורגמן לדיון, אולם האחריות להבאת המתורגמן ולמימון שכרו תחול על הבעל, זאת בהתאם להוראות המזכירות.

פסה"ד ניתן לפרסום בהשמטת פרטי הזיהוי של הצדדים.

ניתן ביום ד' בסיון התשפ"ג (24/05/2023).

הרב יצחק רבינוביץ

הרב דוד בירדוגו

הרב מאיר פרימן – אב"ד

מסמך זה עלול להכיל שינויי עריכה והגהה